



WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

ИЗЛАЗИ ДВА ПУТ СВАКОГ МЕСЕЦА У СВЕСКАМА ОД 3 И ВИШЕ ТАБАКА. ЦЕНА ЈЕ: ЗА СРБИЈУ 12 ДИН., А ЗА ЦРНУ ГОРУ, БУГАРСКУ, БОСНУ, ХЕРЦЕГОВИНУ, АУСТРО-УГАРСКУ, РУМУНИЈУ И ТУРСКУ 15 ДИНАРА НА ГОДИНУ

ПРЕТПЛАТА СЕ ШАЉЕ УПРАВИ ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ, А РУКОПИСИ УРЕДНИШТВУ.

XX СВЕСҚА У БЕОГРАДУ, 31. ОКТОБРА 1882. ГОДИНА III

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА

Његово Величанство Краљ., благоволео је, на предлог министра просвете и црквених послова, указом Својим од 16. Октобра о. г., оставити:

- Владислава Тителбаза, професора јагодинске ниже гимназије, за професора учитељске школе у Београду;
 - Игњата Суботића, професора ужичке реалке, за професора ниже гимназије свидајничке;
 - Јована Докића, суплента пожаревачке ниже гимназије, за суплента гимназије београдске, и
 - Илију Душманића, суплента ниже гимназије свидајничке, за суплента ниже гимназије пожаревачке.
- Све по потреби службе.

Његово Величанство, Краљ, благоволео је, на предлог министра просвете и црквених послова, указом Својим од 22. Октобра о. г., оставити:

- Борђа Милошевића, књиговођу управе државне штампарије, за књиговођу пете класе при истој управи.

Његово Величанство, Краљ, благоволео је на предлог министра просвете и црквених послова, указом Својим од 22. Октобра о. г., оставити:

- Димитрија Милићевића, предавача ваљевске ниже гимназије, за професора исте гимназије.

Постављења наставника средњих школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

Постављени су:

- У учитељској школи у Нишу:
 - г. Фридрих Брунети, за хонорарног учитеља музике и потног певања, 21. октобра о. г.
- у нишкој гимназији:
 - г. Светозар Поповић за предавача, 15. Окт. о. г.
- у свидајничкој нижој гимназији:
 - г. Цветко Крстић за привременог учитеља цртања и краснописа, 18. Октобра о. г.

у чачанској нижој гимназији:

- г. Јован Башић, за привременог учитеља цртања и краснописа, 16. октобра о. г.

у шабачкој нижој гимназији:

- г. Александар И. Пржић, за привременог учитеља цртања и краснописа, 18. Октобра о. г.

Постављења, премештаји, разрешења од дужности и пензионисања наставника основних школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

I Постављени су:

у БЕОГРАДСКОМ ОКРУГУ:

г. *Бождар Петровић*, за заступника учитељског основне школе у Ритопеку, 16. Октобра о. г.

г. *Сима Ј. Благојевић*, за заступника учитељског основне школе у Остружници, 18. Октобра о. г.

у КРАГУЈЕВАЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Марјан Павловић*, за учитеља основне школе у Рабровцу, 16. Октобра о. г.

у КРАЈИНСКОМ ОКРУГУ:

г-ђица *Марина Поповићева*, за учитељку основне школе у Малајници, 20. Октобра о. г.

у ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Борђе Михаиловић*, за заступника учитељског основне школе у Десини, 20. Октобра о. г.

г. *Владимир Вучковић*, за привременог учитеља основне школе у Мелници, 11. Октобра о. г.

у ТОПЛИЧКОМ ОКРУГУ:

г-ђа *Надежда Путниковићка*, за учитељку II разреда II одељења мушке школе у Прокуљцу, 18. Октобра о. г.

у ВУПРИЈСКОМ ОКРУГУ:

г-ђица *Каравиљка Мијалковићева*, за учитељку II разреда II одељења мушке школе у Свилајци, 15. Октобра о. г.

II Премештени су:

у БЕОГРАДСКОМ ОКРУГУ:

г. *Тимогије Радивојевић*, учитељ школе глоговачке, округа шабачког, у Барајево, 21. Октобра о. г.

у КРАГУЈЕВАЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Сава Шкрбић*, учитељ школе каменичке, округа чачанског, у Блазнаву, 21. Октобра о. г.

у КРАЈИНСКОМ ОКРУГУ:

г-ђица *Милева Дмитријевићева*, учитељка школе бегаличке, округа београдског, у III и IV разред женске школе кладовске, 16. Октобра о. г.

г-ђица *Анка Данићева*, учитељка сва четири разреда женске школе кладовске, у I и II разред исте школе, 16. Октобра о. г.

у НИШКОМ ОКРУГУ:

г-ђица *Станка Радаковићева*, учитељка II разреда мушке школе белопаланачке, округа пиротског, у II одељење II разреда женске школе у Нишу, 19. Октобра о. г.

г. *Димитрије Петковић*, учитељ II разреда II одељења нишке школе, у III одељење III разреда при истој школи, 19. Октобра о. г.

у ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Василије Терзић*, учитељ основне школе кучевске, у Сиге, 20. Октобра о. г.

у ТОПЛИЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Мисаило Јовановић*, учитељ I разреда I одељења школе прокупачке, у III разред исте школе, 18. Октобра о. г.

г. *Коста Петровић*, учитељ I разреда II одељења школе прокупачке, у I разред исте школе, 18. Октобра о. г.

г-ђица *Љубица Наумовићева*, учитељка II разреда мушке школе прокупачке, у I одељење II разреда исте школе, 18. Октобра о. г.

г. *Димитрије Путниковић*, учитељ III и IV разреда школе прокупачке, у IV разред исте школе, 18. Октобра о. г.

у ВУПРИЈСКОМ ОКРУГУ:

г. *Панга Лазаревић*, учитељ II разреда школе свилајначке, у I одељење II разреда исте школе, 16. Октобра о. г.

у ЦРНОРЕЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Владимир Зебић*, учитељ IV разреда школе пиротске, у III и IV разред школе подгорачке, 16. Октобра о. г.

г-ђица *Богдана Трифуновићева*, учитељка школе јасиковачке, округа крајинског, у I и II разред мушке школе у Подгорцу, 20. Октобра о. г.

III Отпуштена је:

у ЦРНОРЕЧКОМ ОКРУГУ:

г-ђа *Зорка Радовановићка*, учитељка I и II разреда мушке школе подгорачке, 20. Октобра о. г.

IV Стављен је у стање мира:

г. *Никола Симић*, учитељ основне школе у Врдилама, округа чачанског, 15. Октобра о. г.

Записник Главног Просветног Савета

САСТАНАК СХХVIII

29. Септембра 1882. год. у Београду

Били су: председник Д. Пецић; потпредседник Ј. Пецић; Редовни чланови: Љуб. Керић, др. В. Бакић, архимандрит Нестор, М. Зечевић, М. Миловић, Драг. Јовановић. Ванредни чланови: Љ. Ковачевић, Јов. Ђорђевић, Бор. Тодоровић, Ђ. Козарац и П. Никетић.

Привремени пословођ др. Ник. Ј. Петровић.

I

Привремени пословођ чита записник 127. састанка који Савет прима.

II

Министар просвете и црквених послова, писмом од 28. окт. м. ПБр. 7580, шаље Савету сведочанства *А. Ђирића*. Просветни Савет нашао је да је г. Ђирић положио испит зрелости и свршио филозофски факултет у одсеку историјско филозофском. Према томе г. Ђирић има врло добру квалификацију за наставника средњих школа и то за историјско-филозофске предмете.

III

Бор. Тодоровић у име г. Алковића и своје референтне, да што се тиче цене Хроматкових слика за физику, остају при своме реферату, који је читан на 100. састанку Главног Просветног Савета: да је цена од 30 динара коју понуђач захтева са свим усвојена.

Савет се слаже са мњењем својих референтата.

IV

Председник позива др. Бакића да продужи читање школског закона за ученике гимназија и реалака.

Др. Бакић чита чл. 24.

Ђ. Козарац предлаже да се каже за колико изостанака казниће се ученик искључењем из школе, јер би се могло десити, да се то неједнако по школама врши, а та казна је и потребна због тога, да деца не изостају много од школе. Овај предлог потпомаже и потпредседник Пецић.

Референт брани одборски предлог тиме што је по њему остављено професорском савету да оцени рад треба ученика из школе искључити због многих изостанака, јер сви изостанци нису једнаки; неки их чине из нужде, други из беса, па то треба оставити, увиђавности професорског савета да цени. После тога Просветни је Савет са 5 противу 6 гласова, а 3 нису гласали, одлучио да се прими чл. 24. по предлогу одбора.

Чланови 25., 26. и 27. примају се по предлогу одбора.

Код чл. 28. *Зечевић* предлаже да се при оцењивању владања узимају у рачун и казне које су професори изrekli, иначе те казне не ће имати ни онога значаја ни онога успеха кога би требало да имају.

Референт брани предлог одборски, јер све веће казне изриче разредни старешина и директор, а не би било право да се и рад мањих погрешака, које казни професор, даје ученику слаба оцена из владања.

Просветни Савет је за тим одлучио да се члан 28. прими по предлогу одбора.

Чл. 29. прима се без измена.

Код чл. 30. *Ј. Ђорђевић* предлаже да оцену о владању ученика даје директор у договору са свима наставницима, који предају у дотичном разреду, јер би на тај начин оцена била потпунија и праведнија, а не само директор и разредни старешина као што је у предлогу.

Референт одговара, да би такав начин оцена био приметан, а све што се тиче давања оцена о владању ученика на ситно је забележено у правилима, тако да не остаје директору и разредном старешини никаквог решавања, но да виде само у списку казни, је ли ученик преко године кажњен и колико пута, па према томе и прописима школског закона имају забележити оцену из владања — решавања каквог дакле бити не може.

После овог објашњења Просветни Савет са 8 противу 4 гласа, а 1 није гласао, примио је чл. 30. по предлогу одбора.

Чл. 31. примљен је без измене.

И тако је свршен претрес закона за ученике гимназија и реалака.

Председник позива чланове да предложе, ако би још што имали што би могло ући у тај закон.

Арх. Нестор предлаже да се у сведочанства бележе и сви оправдани и неоправдани изостанци, које је ученик учинио за време учења у ком заводу, пошто би такав пропис на многе ученике добро дејствовао и чували би се да им се не заведе многи изостанци у сведочанства. Ово је потребно нарочито после тога пошто су другачије регулисане казне и искључења за изостанке, а овако се ради и по многим другим страним школама.

Ђорђевић потпомаже предлог г. Нестора с додатком да се на крају школске године мора издати сведочанство сваком ђаку, и на том сведочанству да се забележе изостанци као што г. Нестор предлаже.

Пецић сматра за потребно да се на крају године издају ученицима било сведочанства било уверења о учењу и владању заједно са учињеним изостанцима, јер би на тај начин школа пречистила своје рачуне и дала извештаја родитељима и стараоцима о владању и успеху деце њихове.

После тога Просветни је Савет одлучио да се неоправдани као и оправдани изостанци бележе у сведочанства или уверења. Сведочанства се издају ученицима редовно на крају сваке школске године, кад они или њихови родитељи то затраже. Та сведочанства остају у њиховим рукама. Овај додатак да се стави као последња тачка у чл. 24.

Пецић напомиње да су и београдска и крагујевачка гимназија предлагале да се заведу „ученичке карте,“ које би ученици увек носили уза се, те тако да могу у свако доба доказати да су ученици гимназије и реалке. Износећи тај предлог, мисли да му је место у том школском законнику, који је на дневном реду.

Пошто је и Просветни Савет нашао да би доиста ученици требали да имају своје „карте,“ којима би се могли у нужди или иначе легитимирати и пошто је требало да се у извесним случајевима зна ко је ђак а ко није, одлучио је: да се заведу „ученичке карте“ и та одлука да се дода члану 17.

И тако је примљен цео школски закон који по коначној редакцији гласи:

ШКОЛСКИ ЗАКОН

За ученике гимназија и реалака

I

Владање ученика

A. У школи

Чл. 1.

Ученици гимназија и реалака дужни су владати се добро и навикавати се на све врлине, које ће им у потоњем грађанском животу, као образованим људима, бити потребне.

Чл. 2.

Ученици морају тачно и уредно долазити на предавања. На знак звона треба одмах сви да иду у своје разреде, и да ту у тишини и реду дочекају наставника, свакад на одређеном месту. При уласку наставника треба сви да устану и да мирно стоје, док он не седне или док им не даде знак да седну.

При прозивању ради бележења изостанака треба сваки ученик да се пристојно одазива.

За време предавања не сме нико улазити у школу нити излазити на поље без допуштења.

Чл. 3.

Кад наставник предаје, треба сви ученици да пазе; за то време не смеју се они ничим другим забављати.

Нарочито морају ученици бити мирни, кад се испитују ради оцене и кад израђују писмене задатке у школи.

Чл. 4.

Ученици треба да врше савесно своје школске дужносен. Тако, они су дужни да свагда на време израђују и доносе одређене задатке. Они треба да су увек спремни за испитивање.

Нико не може захтевати да се испитује кад хоће, нарочито ради поправљања белешке; на против сваки је ученик дужан и преко године и на испиту одговарати, кад год се пита из кога предмета.

Чл. 5.

Између часова предавања треба ученици да се понашају пристојно. Нарочито се забрањује: викање, дупање, свирање и играње, бацање камена, лоптање, грудвање, говорење непристојних речи — и у опште све што квари школски ред.

Забрањује се и пушење у школској згради и око ње.

Чл. 6.

Ученици треба да живе међу собом у братској љубави. Зато се забрањује све оно што може пореметити ту љубав, а нарочито: свађање и бој, превара и вређање ма којим начином.

Чл. 7.

Ученици треба да чувају школске ствари и да не чине никоме штете.

Чл. 8.

Без допуштења директора ученици се не смеју скупљати у школи у време кад нема предавања.

Чл. 9.

Наставнике своје дужни су ученици свуда с поштовањем предусретати и свагда покоравати се њиховим наредбама у свему, што се тиче школског реда и рада.

Строго је забрањено омаложавање наставника и њихових предавања, непослушност и упорност, оговарање, клеветање и вређање наставника ма којим начином.

Чл. 10.

Ради лакшег држања реда одређује се на извесно време у сваком разреду по један или више редара, који се нарочито брину за чистоћу, ветрење и грејање школских соба, пазе на ред у своме разреду између

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

часова, при идењу у цркву и при екскурзијама, и помажу наставницима при прозивању ученика и у другим школским пословима.

Редаре одређује и надзирава разредни старешина, сваки у своме разреду (в. чл. 6. „правила за разредне старешине средњих школа“).

Б. У цркви

Чл. 11.

Ученици су дужни у одређено време ићи у цркву. Пред полазак у цркву дужни су доћи на време и на одређено место на прозивку, где морају чекати, док наставник не каже да пођу.

Чл. 12.

Ученици иду у цркву по разредима — почињући од најмлађег разреда — у редовима по двојица.

На путу и у порти црквеној не сме се викаати. У цркву, као и у школу, није слободно носити палице.

Чл. 13.

У цркви морају ученици пристојно стајати. Забрањено је ученицима стајати и седети у столовима. Забрањује се излажење из цркве пре свршеног богослужења. Из цркве излазе ученици гимназија и реалака после ђака основних школа оним редом како стоје у цркви.

Чл. 14.

Изостанци од цркве рачунају се као изостанци од школе.

Бегаче од цркве после прозивке, као и бегаче с предавања, а нарочито кад се дају оцене, строго је забрањено.

Чл. 15.

Изостанци од цркве, као и од школе, морају се у одређено време код разредног старешине оправдати (в. чл. 8. „правила за разредне старешине средњих школа“).

Ученици, који дуже болују, дужни су то директору јавити, и у своје време оправдати.

В. Ван школе и цркве

Чл. 16.

Ученици средњих школа дужни су и ван школе на сваком месту понашати се пристојно.

С тога се најстроже забрањује све што је непристојно и непоштено, а нарочито: банчене, картање, коцкање, узнемиривање грађана — особито ноћу, клеветање, лаж, превара, лакоумно задуживање, крађа, похођење непристојних места и у опште неморалан живот.

Чл. 17.

При уписивању у школу дужан је сваки ученик јавити директору, где је узео стан. То исто бива и при свакој промени стана.

Ученик се мора иселити из стана, ако директор нађе то за нужно.

По свршеном упису добија сваки ученик ученичку карту.

Чл. 18.

Без велике потребе ученици не смеју походити гостионице и кафане.

Забрањено је ученицима држати говоре на јавним зборовима и учествовати у дружинама. Исто тако не могу ученици ићи на игранке и на друге сличне забаве, нити их могу сами приређивати.

Чл. 19.

Ученици не могу склапати никакве дружине, ни у школи ни ван школе, без допуштења савета гимназије (реалке).

II

Мере за поправљање

Чл. 20.

Који се ученици огреше о овај закон, биће, за мање иступе, најпре опоменути на дужност, а после, у поновљеним случајима, казниће се ученици нижих разреда, стајањем ван клупе.

Оваке казне одређује сваки наставник на својим часовима предавања.

Чл. 21.

За веће иступе, као и за мање који се понављају, казни ученике разредни старешина, и то опоменом, укором и затвором од 1—7 часова (један дан).

Чл. 22.

За поновљене нереде исте врсте казни ученике директор гимназије (реалке), и то укором и затвором до 5 дана.

Чл. 23.

За преступе и поновљене веће иступе као и за неморална дела која понижавају и бешчасте, савет изриче ове казне:

1. Затвор од 6—10 дана;
2. Отпуштање с правом на полагање испита на крају школске године;
3. Отпуштање без права на полагање испита у тој школској години;
4. Изгнање из дотичне гимназије (реалке);
5. Изгнање из свију просветних завода на свагда.

Казна изгнања извршује се по одобрењу министра просвете и цркв. послова.

Чл. 24.

За неоправдане изостанке од школе и цркве казне се ученици поштуно према броју часова.

Изостанци се бележе у прозивницама и своде се на крају сваког другог месеца, а тада се и решава о њима.

За изостанке до 10 часова у редовном приликама казни ученике разредни старешина, до 25 директор, и преко тога савет гимназије (реалке).

Неоправдани као и оправдани изостанци бележе се у сведочанства или уверења.

Сведочанства се издају ученицима редовно на крају сваке школске године кад они или њихови родитељи то затраже. Та сведочанства остају у њиховим рукама.

Чл. 25.

Који ученик учини какву штету, мора је накнадити.

Ако то не учини на прву опомену, наплатиће се од његова благодејања, ако га има; а ако нема благодејања, биће иначе кажњен.

Ако се не може сазнати, који је ученик учинио штету, накнадиће је сви ученици, који се десе на месту, где је штета учињена.

Таквим ученицима неће се издавати сведочанство, док не накнаде штету.

Чл. 26.

При оценивању кривице и одређивању казне узимају се у рачун свагда све околности и прилике, које олакшавају или отежавају кривице; па према томе може се неком ученику казна ублажити или опростити, а може се и поопштрити тако, да се ученик одмах строже казни.

III

Оцењивање владања

Чл. 27.

Владање ученика оцењује се према овом школском закону, и то по ова три степена:

1. владао се по закону;
2. није се у свему владао по закону;
3. није се владао по закону.

Чл. 28.

Прву белешку из владања добија онај ученик, који у течају целе школске године не буде низа што кажњен од разредног старешине или директора.

Другу белешку из владања добија онај ученик, који не буде кажњен од савета гимназије (реалке).

Трећу белешку добија онај ученик, кога је и савет казнио.

О изузецима од овога решава савет гимназије (реалке).

Чл. 29.

При оценама из владања које се бележе у сведочанства о испиту зрелости, узима се у рачун поглавито владање ученика за последњу годину.

Чл. 30.

Оцене из владања, које су поменуте у чл. 29., даје директор у споразуму са дотичним разредним старешинама; а оцене из владања, поменуте у чл. 30., даје савет гимназије (реалке).

Чл. 31.

Ученику, који је изгнан из школе, бележи се то на место владања.

Таком ученику издаје се сведочанство тек онда, пошто врати све школске ствари и накнади штету ако би је учинио.

За тим је председник закључио састанак.

САСТАНАК СХУИХ

6. Октобра 1882. у Београду

Били су: потпредседник Ј. Пецић; Редовни чланови: др. В. Бакић, арх. Нестор, М. Зечевих, М. Миловук, Драг. Јованових, др. А. Стеванових. Ванредни чланови: Св. Вуловић, Љуб. Ковачевић, Јов. Борђевих, Бор. Годорових и Петар Никетић.

Привремени пословођ др. Ник. Ј. Петровић.

I

Привремени пословођ чита записник 128. састанка, који Савет са неким изменама прима.

II

Министар просвете и црквених послова, писмом од 1. Октобра ПБр. 7765., по ново шаље Савету на преглед и оцену сведочанства *Милана Касумовића*, који се моли за предавача у средњим школама. По сведоџбама г. Милан положио је испит зрелости у Сењу, али је само учио 1 семестар на универзитету у Бечу; с тога Савет одлучује: да г. Милан Касумовић нема квалификацију за предавача у средњим школама.

III

Потпредседник саопштава Савету следеће писмо гг. Настаса Петровића и Живка Недељковића:

„Главном Просветном Савету

На писмо главног просветног савета од 12. Септембра т. г. бр. 86. част нам је одговорити да се про-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

грам, по коме би се имала написати „Француска читанка за гимназије и реалке“ не може ни отпочети све донде, док се не изради француска граматика, какву захтева школска или бар док се не састави и утврди детаљни програм за изучавање француског језика по коме би имала граматика изради.

Прво потписати је изкао*) овако исто мишљење главном просветном Савету у свом реферату од 28. Марта ове године.

4. Октобра 1882.

у Београду.

Настас Петровић,
проф. Вел. Школе.

Ж. Недељковић,
проф. беогр. гимназије.”

Једни су били мњења да би с погледом на практичну и хитну потребу требало одмах приступити састављању француске читанке и за ту цел̄ требало би се послужити сличним читанкама које су удешене за немачке и руске школе. Таква читанка могла би још ове године бити готова и ђацима би добро дошла, јер за сад нема школске књиге која би могла ту потребу да подмири.

Други на против мисле да би било боље сачекати оба програма онако као што референти предлажу, па да се има за француски језик целина и обе књиге по једном плану. Међу тим докле се не дође до читанке за француски језик, која би по програму израђена била, нека се ученици служе сличним читанкама које су удешене за немачке школе, као што то и сада бива.

После тог објашњења Просветни је Савет са 6 противу 5 гласова усвојио мишљење референата и одлучио: да се гг. Настас Петровић и Ж. Недељковић замоле да саставе програм и за француску граматiku и за читанку, према наставном плану за средње школе, који сада вреди.

IV

Петар Никетић прочитао је следећи реферат г. Петра Живковића о „Популарној Геометрији“ Ст. Марковића:

„Главном Просветном Савету

По одлуци Главног Просветног Савета, коју је донео на 104. састанку своје, прегледавши дело: „Популарна геометрија написао Ст. Марковић професор. Београд 1879 г.“ част ми је исказати Савету моје мишљење о овом делу, у следећем:

Ова књига, у којој нема листа на коме стоји „где је што?“ нити има предговора, из кога би се, као обично, могло дознати шта је покренуло г. писца, да се лати посла око писање ове књиге, и што је желио да постигне њоме, јер речи „за нижу гимназију,“ које стоје на првом месту, не казују ово тако и толико јасно, колико би предговор могао исказати, не може се употребити као школска књига за наше гимназије и реалке, пошто се употребљени материјал не слаже са програмом, по коме би се ова наука имала изучити у тим школама. Но она се не може ни прерадити за ту цел̄; јер и кад би г. писац изоставио све оно, што би се по поменутом програму морало изоставити, а додао оно, што би се морало додати, и кад би све ово распоредио и извео према овом програму, морао би, по свој прилици, утрошити већи рад, но кад би целу књигу написао са свим из нова. Али, да споменем и ово, да се оваква књига и по новом наставном плану за гимназије и реалке не може примити за школску књигу, јер практичној геометрији по овом плану нема више места у тим школама.

Једино, ако би се могла употребити за наше учитељске школе и за земљедољску школу.

Да ли се може примити за школску књигу у нашим учитељским школама, о томе ћу сада говорити; а за земљедољску школу нећу ни говорити, јер ми није познато шта се тражи из ове науке за ту школу.

Учитељска школа прима за своје ученике и оне, који су свршили три разреда гимназије или реалке. Дакле она прима и оне ученике којима је геометрија као наука са свим непозната а познати су им само неки геометријски облици из геометријског цртања. Са таким ученицима мора се геометрија почети са свим из нова.

Осим тога ученици учитељске школе спремају се за учитеље основних школа. Они се спремају, да буду учитељи деци, која до њих беху без учитеља. И они, као њихови учитељи, треба да их науче у ономе, што им говоре.

Али познато је начело, да учитељ поред знања треба да има и подесну методу, којом ће оно, што хоће деци да каже, моћи да искаже и претстави тако, да га деца увек могу лако разумети и да његове речи могу лако упамтити. А та метода јесте наочигледна метода, која се „не може ни код једног предмета тако потпуно употребити као код геометрије.“ Дакле, кад је наочигледна метода нужна за учитеље, онда их треба са том методом упознати; а како се она даје врло лако и лепо извести при настави у геометрији, то и такве књиге (геометрије), кад се пишу за учитеље, па и за почетнике, треба написати не губећи из вида никако ову методу.

*) Као што се види, у овом саставу има неких празнина; али тако стоји у оригиналном писму које је дошло Главном Просветном Савету.

Не у књизи, о којој је реч, није се обратила пажња на ову методу. Уверити се о истинитости ових речи, довољно би било загледати само почетак ове књиге. У место, да се мисао: површине, линије, тачке и т. д. остварава посматрањем тела, најбоље коцке, у овој књизи ради се обрнуто; она се почиње са тачком па наставља са линијама и т. д. и г. писац, без сумње, мисли, да је много казао код овакве дефиниције тачке: „тачка нема никаквог протезања (димензије) и њом се бележи најтачније неко место,“ неказавши претходно ништа о протезању. Да, али је немогуће говорити о протезању а не говорити о телу; јер, на познавање протезања долази се само посматрањем тела. Но да продужимо. Г. писац мисли, да је за паралелне линије довољно казати, да су то „праве, које иду истим правцем“; али питање је: кад свака права линија постаје покретањем тачке у истом правцу (стр. 3.), од куд да две праве линије имају исти правац? Но, овде не долази нејасност само од тога, што је г. писац, у место да каже: једнак правац, казао: исти правац, него и од тога, што пре тога ништа није казао о правцу. И кад би ово учинио, морао би потражити тело и тада би, посматрајући коцку, нашао, да доиста има на коцки линија, које имају једнак (али не исти) правац и морао би их назвати: паралелне. Г. писац мисли, да је за слике довољно казати: свака површина ограничена са линијама зове се слика; али шта је то површина? И опет, кад потражи тело наћи ће, да су површине границе телу и тако даље.

И тако је прва мана ове књиге, што г. писац пишући је, није имао у виду наочигледну методу, а да би се ова мана отклонила, требало би прерадити целу књигу.

И употребљен материјал у овој књизи није без мана. Тако, г. писац погрешно назива мотке за обележавање тачака у пољу, „штапови за мерење,“ мотке за мерење“ (стр. 2). При мерењу праве линије у пољу са ланцем, г. писац не казује, како ће се ланац при пренашању помоћу оба прута, која у исто време служе за притезање његово, увек наместити на правој линији, која се мери; јер ако се то не зна, онда измерена права линија у пољу није она, коју је требало измерити. Дефиниција слике: „свака површина ограничена са правим линијама зове се фигура“ непотпуна је, које се увиђа и из речи самог г. писца, које долазе одмах после горње дефиниције, „фигуру могу образовати најмање три праве, а од кривих линија довољно је једна да образује фигуру,“ дакле фигура је и са кривим линијама ограничена површина.

Доказ, „да су два троугла подобна, кад стране једног троугла иду одвесно на стране оног другог троугла“ (стр. 38.) као непотребан, као и доказ пи-

тагориног правила (стр. 48.) као неупотребљив, пошто се изводи алгебрајском радњом, треба оставити. Даље при решавању задатака у пољу помоћу правила о троуглима, има и таквих задатака, који немају ништа заједничко са троуглима (стр. 51—59); има задатака, који се решавају, пошто се нађе пресек једне праве линије у пољу са другом правом, а пре тога се нигде не показује, како ће се права линија у пољу обележити, па дакле, како ће се тражени пресек наћи (стр. 55); има задатака са више решења, од којих се неки могу слободно да изоставе (стр. 50—58); а има и таквих задатака, који се решавају а решења не доказују (стр. 57—61). Даље, снимање мањих површина са ланцем и моткама, као непотребно, треба са свим изоставити (стр. 63—83); као и мерење висина и нивелање, и т. д.

Као нешто добро налази се у овој књизи: примена геометрије на рад у пољу; али, као што је горе у главноме показато, није ни ова примена извршена онако, као што би требало, т.ј. нешто је ушло, што не би требало узимати, а остало израђено је тако лабаво, да би га требало сасвим прерадити, те ако би могло одговорити намењеној цели.

Дакле, друга је мана ове књиге, сам употребљени материјал, и да би се она могла отклонити, морала би се цела књига прерадити.

Али и распоред употребљеног материјала, није без мана. Мени се чини, да би тешко било наћи још какву геометрију са сличним распоредом. Ту се налазе некакви одељци, којима је цела књига претрпана тако да на неким местима и само један параграф долази под један одељак; а на другом месту, на против, ставља се подударност и подобност под један одељак. Тако исто у једном одељку говори се о правилима троуглова и њиховим применама, где је са применом правила подударности троуглова стрпана уједно и примена правила подобности, а у другом говори се опет о применама правила о троуглу, али у пољу. Докле су се троугли раширили на некаких шест одељака, дотле четвороугли заузимају само један и многоугли само један одељак. Докле је израчунавање површина слика подељено у шест одељака, дотле се не налази за нужно, да се преобраћању слика, једне у другу са једнаком површином, посвети један одељак. Шта више, ово преобраћање слика уметуто је у одељак у коме се изналази величина површине троугла и то тако, да се говори о преобраћању троугла у троуго, преобраћању паралелограма у троуго, преобраћању трапезоида у троуго и т. д.

Дакле, трећа је мана ове књиге, сасвим неударан распоред употребљеног материјала. И да би се ова мана отклонила, требало би прерадити целу књигу.

У овој књизи нема баш ничега из стереометрије. У њој се баш ништа не говори о телима. И то је четврта мана њена, која би се додавањем могла поправити.

Напоследку, пета је мана ове књига, што јој је дат погрешан наслов. Геометрија не може да буде популарна, а може да буде практична; другим речима, геометријски закони не могу да се популаризују, него се могу применити, и тада она није популарна него практична, или још боље примењена на рад у пољу, као у случају, који је узет у овој књизи.

Све ово што сам до сада казао о овој књизи, може се укратко исказати са овим речима: *ова књига има више мана; прва је њена мана та, што није написана по очигледној методи; друга је та, што избор у материјалу није погођен; трећа је та, што овај материјал није удесно распоређен; четврта је та, што ништа не говори о телима; и пета што носи погрешно име. И све ове мане, да би се отклониле, морала би се цела књига кроз прерадити, да ће без сумње, бити лакше написати целу књигу из нова, но ову прерадити, с тога сам мишљења, да се ова књига не може никако употребити као школска књига за наше учитељске школе.*

22. Априла 1882. год.

у Београду.

ПРОФЕСОР РЕАЛКЕ

ПЕТАР Ј. ЖИВКОВИЋ.

За тим је др. В. Бакић прочитао реферат г. Срећена Стојковића о истој књизи :

РЕФЕРАТ

на

Популарну Геометрију

Популарна геометрија за нижу гимназију, написао Ст. Марковић 1879. г.

Ова је књига спремана дакле за *ниже разреде* гимназија. Но како ни по пређашњем наставном плану не беше код нас заступљена *популарна геометрија*, то је писац ваљда мислио, да се она употреби као помоћна или ручна књига при предавању *практичне* геометрије. По најновијем пак наставном плану, од прошле године, избачена је практична геометрија, а остављено геометријско цртање у нижим а геометрија као наука у вишим разредима гимназија. С погледом на ово, не бисмо требали ни речи рећи о вредности ове књиге. Но како је практ. геометрија остала још у наставном плану учитељске и земљоделске школе, настало би питање да ли би се тамо могла с коришћу употребити. Пре него што бисмо дали одговор на ово питање, изнећемо у кратким цртама њену вредност.

Приметићемо одмах, да наслов ове књиге ни мало не одговара њеној садржини и начину, којим се из-

лажу геометријске истине. У њој нема скоро ничега *популарног*. С тога сумњамо, да није писац мислио да пише *практичну геометрију*, па узео погрешан назив. Не бисмо хтели претпостављати да није умео да разликује популарну од практичне геометрије. И званично и научно усвојен је код нас назив „практична“ за ону геометрију, која примењује геомет. истине на премеравања у природи. „Популарна“ пак значила би ваљда оно што и све популарисане науке, тј. удешене и по садржини и по начину излагања тако, да их може разумети што већи број читалаца, или, ако је писана за школу, да се без муке може употребити у првим годинама школовања, у којима не би било места систематској и строго научној настави.

Колико се писац обазирао на популарисање, у колико му је сама наука заступљена, као и у колико је заступљен практички део, најбоље ће нам показати ово неколико примера.

I Без икака приступа писац почиње најпре с *тачком*. Прва реченица, која је уједно и дефиниција тачке, јесте: „Тачка нема никаквог протезања (*дименсије*) и њом се бележи најтачније неко место“. Ово није никака дефиниција. С њоме није показао прави појам тачке, јер се ни пре ни после тога не каже ни речи о правцима протезања („протезања“), о простору у опште и о значају просторних количина. Нема ваљда ни једног писца ма какве геометрије, који би занемарио те основне појмове и заједнички поглед на геом. количине, јер се тек на тај начин и добија бољи и јаснији поглед на њихов значај и разлику. Г. Марковић шта више тело нигде не спомиње, као да тело није просторна количина и као да се тачке линије и површине не налазе на телима. Сем тога кад он говори о мерењу и израчунавању површина, зашто не би могао говорити и о израчунавању запремина (бар код најпростијих тела: коцке, призме, облице)? Зар се тај део не може популарисати? Или писац сматра, да тај део није потребан за практичан живот?..

Говорећи о линијама, дели их на: „*просте праве*“, „*пробијене праве*“, „*криве линије у опште*“, „*пробијене криве линије*“ и „*смешане линије*“ (стр. 4.). У истини постоје само двојак линије — праве и криве. А његове „пробијене“ праве, „пробијене“ криве и „смешане“ линије нису никакве нарочите врсте линија, већ праве и криве везане међу собом код којих се опет о сваком оном делу — било по срањивању по правцу, било по дужини — води засебан рачун. С тога оваквој подели нема ни мало места.

На завршетку одељка о линијама спомиње *криве линије*, и све што о њима вели, ево: „*криве линије повраћају се саме у себе или се не повраћају (?)*“ У оба случаја могу се расматрати поједини делови ових линија са одређеним тачкама“. То је све. Је ли овако

азивање популарно? У опште, где год је писац постављао правила и дефиниције, трпао их је без везе, или их доводио сам у везу па ма она у истини и не постојала не обазирјући се ни мало, хоће ли то бити „популарно“ или не. За пример да наведемо њег ва три узастопна правила у почетку говора о угловима:

„Кад се две праве *нагибају* (?) и кад се довољно продуже морају се пресецати у једној тачци (тачци пресецања) и образовати угао.

„Угао је *дакле* разлика праваца двеју правих које се пресецају.

„Величина угла не зависи *дакле* од дужине правих линија, него од величине одступања њихових праваца (стр. 5).“

Писац је ваљда мислио, да ће начинити везу између ових правила, ако само употреби реч „дакле“. На такав начин он ређа правила у својој „популарној“ геометрији!

За угао вели, да се тројако бележи, а не каже зашто и како кад. О бележењу линија и не спомиње.

Говорећи о *упоредним угловима* вели: „Збир два упоредна угла износи $2R=180^\circ$ “. А међутим нигде напред није говорио о подели и мерењу угла и јединици мере *степису*. Но да би то ваљда надокнадио, он одмах додаје под заградом: „[*обим круга* дели се на 360 једнаких делова, а један од ових делова зове се степен и бележи се знаком ($^\circ$)]“ (стр. 7.). С тиме није ништа објашњено; ту је казана подела *кружног обима* а не и *угла*, а о узајамности између угла и лука ту се, као ни пре тога, ништа не казује.

За доказ да су „одговарајући“ углови једнаки, вели: „јер су краци од једног угла *паралелни* са крацима оног другог угла“ — а нигде пре тога није показао ту једнакост, као ни то, у ком су случају углови с паралелним крацима једнаки, јер — писац ће сигурно знати, да углови с паралелним крацима могу бити и неједнаки — суплементни.

Већ из досадањих навода види се, колико се писац старао да популаризује науку. Нема скоро ни једног листа, ни једне стране, с којих се не би могли навести докази његове непопуларности у излагању правила и њиховој вези. Но још му је непопуларније *извођење доказа* за поједине истине. Оним мучним Евклидовским начином, у коме се *напред* ређају непознате истине, па се *после* доказује, писац изводи математичке доказе чак и за она правила, која су по себи јасна, или се лаким закључцима до њих долази из онога што је већ познато. Да не би одужио реферат доказујући непопуларност и у доказима, напоменућу само стране 9, 10, 11, 64, 65, 88, 96, 106, 107, 122, 126, 130 итд. из којих се јасно види, да писац није нимало следовао наслову своје књиге.

II Писац је се на више места *огрешно о саму истину*.

За доказ тога навешћемо ове примере:

Говорећи о сликама вели да се, свака површина ограничена са *правим линијама* зове *фигура*“. Зар је „фигура“ само површина ограничена правим линијама? А кружне слике? А слике које нису потпуно ограничене? Доцније назива полигонима, *све* праволинејне фигуре“ (стр. 69). Ово не би било коректно баш ни онда, кад се под фигуром разуме само ограничена слика, јер троуго и четвороуго нису *полигони*. Множина и по особини нашег језика настаје тек од *сет*.

Говорећи о сличности троуглова (стр. 31). вели: „Ми знамо да су троугли опредељени са три комада, међу којима мора бити бар најмање једна страна, зато и код *подобних* троуглова треба да познајемо *само три комада*, из којих се може у напред закључити да су подобни“. Зар баш за то? Овакав закључак из прве реченице — да су троугли „подобни“ кад познајемо „само три комада“ за то, што су троугли „и опредељени са три комада“ — не само да је нелогичан, него и неистинит. Каква је веза између одређености и сличности троугла? Сем тога, зар поред једнакости два угла нису троугли слични? и, зар са две сразмерне стране није сличност?

На страни 96., говорећи о израчунавању кружног обима, вели: „колико више страна полигон има, у толико се више приближава његов обим, обиму описаног круга“, и то је још добро, али одмах даље вели: „јер обим неког 12-угалника *три шта* је *већи* од *пречника описаног круга*“, зато мора и обим круга исто толико већи бити од $3d$.“ И овде се на првом месту види, да су код њега правила и закључци без икакве логике и везе. Сем тога, прво правило доказује другим које ученици нити могу сами разумети нити је оно истинито. Зна се да је обим уписаног правилног шестоугла већи од пречника кружног управо *три шта* (што он и сам тврди на стр. 95), а обим уписаног *дванајестоугла* сигурно ће бити већи од обима шестоугла, па дакле већи и *више* него три пречника, (управо је обим уписаног дванајестоугла $3 \cdot 105 \cdot 828$ а описаног $3 \cdot 215 \cdot 390$). . .

На истој страни вели: „Често се узима и $\frac{314}{100}$ и $\frac{22}{7}$ у место *Лудолфовог* броја, а оба ова броја *чиниће задоста*(?), ако није пречник круга велики“. А на следећој страни, примењујући у примеру Архимедову размеру $2\frac{2}{7}$ и Лудолфов број са 5 децимала, додаје: „из чега се види, да су резултати скоро *једнаки*, јер се разликују у другој децимал. цифри“. Сумњамо, да има данас ма једног математичара, који би се задовољио вредношћу Архимедове размере, и који би

сматрао скоро као „једнаке“ оне резултате, који се разликују већ у другој децимали. За вредност Лудолфовог броја с 5 децимала ($\pi=3.14159$) вели писац: „узима се само онда, кад је пречник, одвећ велики“. А колико то одвећ велики може бити? . . .

Нећемо рећи, да је писац оваким заступањем математике издао себи рђаву сведоџбу математичну, него ћемо само закажити, што он оваким — ваљда — „популарисањем“ награђује прецизност и тачност математичких истина.

III Да прегледамо у кратко и његове *практичне* делове. Можемо одмах рећи, да су и они врло рђаво заступљени у овакој књизи, која треба да буде учебник за ниже разреде гимназија.

Говорећи о справама за *бележење тачака* у пољу вели: „У пољу, *особито (?)* при примеравању бележимо тачке: са кочићима, *шаповима (?)*, моткама и *сигнаlima*. А како се врши ово бележење, као и како се у некој правој обележавају две и више тачака у разним случајима, о томе се не говори, а овамо је нужно да се донесе опис па чак и слика великих сигнала, који се употребљују при триангулсању; тако и доцније при премеравању површина и претварању слика казује чак и такве случаје, који спадају у специјалност ниже геодезије! . . .

После одељка о правим линијама, не говори одмах и о премеравању њиховом, што би било природно, већ у четири листа прелази целу теорију о угловима, па тек онда долази *премеравање правих*. Но ту налазимо праву збрку старих аустријских мера с метарским. За пример најбоље ће послужити овај пасус: „На предметима и у пољу меримо са *цолштоком*, *хватном* летвом, *пантљиком* и *ланцем*“, а одмах даље: „*цолшток* има 3 метра дужине, а подељен је у децим, центим. и милиметре, или је подељен у стопе итд.“ Код ланца вели да има „10⁰ дужине, или може имати 20 м. дуж. итд. поједини чланци имају $\frac{1}{10}$ хвата (?) у дужини, и везани су . . .“ Зар ово није права збрка у мерама?! И данас, кад ваљда нико не употребљава више хватни ланац и *хватну* пантљику, наш писац сматра за нужно, да им даде угледно место у школском учебнику! . . .

На стр. 8. вели: „*хоризонталну линију* постављамо с тако званом *зидарском равњачом* или са *либеном* (ваљда либелом?)“, а шта је то *зидарска равњача* и *либела*, и како бива то постављање, писац ни ту, ни пре тога, ни речи не вели. Опис тих справа изволео је писац ставити сасвим на крају књиге.

У 12. одељку (стр. 49.) прелази све случаје мерења правих помоћу ланца. А мерење, кад је цела пруга *неприступна* (стр., 53., 54. 55. и 56.) тако му је приметно и неударно, да ваљда нико више не би мерио таквим начином, кад има лакших и практичнијих. За

тим прелази на задатке,“ које разрешавамо с *ланцем у пољу*“ (као да досадањи задаци о мерењу правих нису свршавани „ланцем“ и у „пољу“). То су додаци о дизању и спуштању управних и повлачењу паралелних.

„*Снимање мањих површина с ланцем и моткама*“ узео је — као што вели — из „Ниже Геодезије Мих. Петковића!“ Остављајући на страну то, што је он из г. Петковићевог „Земљомерства“ повадио и такве задатке, који су били посве излишни за „Полиарну Геометрију,“ напоменућемо да је својом непажњом писац и ту правно погрешке, које се код г. Петковића не налазе.

У почетку (стр. 72.) вели: „Свака површина *образује* фигуру“. У колико је ово растегљиво у толико и погрешно. Биће ваљда обрнуто: да „*фигуре*“ образују површину, а *фигуре* су образоване из правих и кривих линија. Код г. Петковића је то одређеније казано: „Свака земна површина *образује* у *границама својим* извесну фигуру“. Но писац је ваљда сматрао за нужно да у својој „*популарној*“ геометрији буде неодређенији?! . . .

На више места говори, како „*треба смањити* линију и *смањену* пренети на папир,“ — но нигде ни једном речи не показује, на какав се начин то врши!

Па ни слике није хтео верно да копира. На страни 76. вели: „Тачка *J* утврђена је у слици ради контроле са *O* и *O₁*“ — док у слици није то учињено; тамо је само са *O₁* „утврђена.“ Код г. Петковића је то добро, а пишчевом непажњом начињена је бесмислица. Тако исто при *снимању површина* код „*окружавајуће методе*“ (стр. 79.) говори једно а на слици је изражено са свим друго. Чудновато је, како је писац поглађао тако мало пажње овом учебнику за ниже разреде! . . .

На стр. 81. при премеравању „*криволинејних фигура*“ вели, да „*треба побележити* у граничној линији *фигуре што више* тачака.“ Зар приближна тачност таквог премеравања зависи само од „*што веће*“ броја тачака? Како треба тачке узимати, то је код г. Петковића лепо објашњено на стр. 99.

После мерења површина прелази „*преобраћање слика*“ у непотребној опширности, а међу тим о подели слика нема ни спомена, ма да је подела за практичну геометрију много кориснија и потребнија од „*преобраћања*.“

На завршетку ове књиге јесте одељак о „*нивелисању* и мерењу висина.“ Мисли ли бисте, да ћете ту наћи бар најопштије појмове о нивелисању и задатке о мерењу висина разних предмета? не, ту од свега тога писац прелази *хоризонтално* постављање помоћу *зидарске равњаче* и *либеле*, и казује, како се служимо са *једначком (?)* при одређивању висине двеју крајњих тачака задате праве. То је све.

Ето како је у тој „популарној“ геометрији заступљен и „практички“ део. Онога, што би било баш најпотребније, тога нема. Ту се не казује каква је разлика у раду геометријском, у раду на хартији или табли, и у раду у пољу, на земној површини и телима. Не говори се о тачности рада у природи, и могу ли се примене геометријске изводити тачно, и на шта треба обраћати пажњу, да та решења буду бар приближна. Не говори се ни о смањеном цртању премерених земних површина и линија, ни о употреби *размерника*; што га деца виде на свакој школској карти, а не знају зашто је. У место свега тога, ту се просто ређају задаци, и у већем броју, него што је потребно.

Дакле ни на практички део није писац обратио толику пажњу, колика би била потребна за учебник средњих завода наших средњих школа.

IV Поред свега овога долази још и *рђава терминологија* и нечист језик. Ево и за то неколико примера.

Терминологија није ни мало прецизна, отуда брка. Тако н. пр. на стр. 7. вели: „Правна линија, што с другом правом чини прав угао; (интерпункција је пишчева) каже се, да на њој стоји *отвесно вертикално, управно, и оријентационо*.“

Да је било још каквог назива сигурно би и њега употребио! А да је овако трпање направило збрку, види се из овог правила: „она права, која иде *отвесно на вертикалну*, зове се хоризонтална. Површину мирно стајаће воде можемо сматрати као хоризонталну, а на ову *вертикална* стоји *отвесно*.“ Изгледа, да његова „*отвесна*“ није навек што и „вертикална.“ Какву разлику поставља између та два термина, то само он зна.

„*Штапови за мерење*“ јесу код њега бео и црвено бојадисање мотке „2м. дуг а 3с м. деб. оковане гвозђем, да се лакше забадају.“ То су дакле мотке за бележење крајњих тачака праве линије, а не „штапови за мерење“, као што он вели, јер се с њима ништа не мери. Он та зраз употребљава на више места, н. пр. „*мотке за мерење*“, „*мерење с ланцем и моткама!*“ а међутим се моткама бележе само тачке а ништа се не мери.

„*Значке*“ су код њега најпре велики „сигнали“, а доцније „*кочићи*“ за бележење тачака.

„*Једначка*“ би по свој прилици требала да значи код њега летву, но он не казује њен значај, оставља да нагађамо.

Још се налазе термини: „*пробијене*“ линије, „*протезање*“, „*коначне*“ линије, „*нагибају се*“ (за праве које нису паралелне) „*шпиљи*“ углови, „*сударајући се*“ стране, „*кошкови*“ (место углови) и т. д.

У језику се налазе не само речи, које се данас не употребљују више, већ имаде доста и граматичких погрешака. Тако, „*полза*“, „*отвесно*“, „*видима*“ фигура,

праволинејне и *криволинејне* фигуре, „*одношај*“, „*лик*“ (м. облик) „*изсцак*“, „*сбир*“, „*изгитит*“, „*јим*“ и „*јих*“ „*мериду*“ „*учинити задоста*“, „*или том шодобно*“, „*код свију четворо-угла*“, (м. углова), садржи се у јединици“ (м. у јединици), „*да пренесемо на папиру*“ (м. на папир) и т. д.

Така је „*популарна Геометрија*“ за ниже разреде гимназија од г. Ст. Марковића.

Поред ових мана, а те су: крајња неполапурност у исказивању геометр. истина, сухопарно извођење доказа, намеравање геометр. истина и математичне прецизности, непрактичност, збрка и непажња у практичним деловима ове геометрије, неударан и неследствен распоред појединих делова, накардна терминологија и рђав језик, — немогуће је овакву књигу препоручити за школски учебник. Мане су такве, какве се не могу трпети ни у једној школској књизи. А оне су у исто доба и такве, да се не могу исправљати.

С тога сам мишљења, да би *популарну геометрију* Ст. Марковића требало *сасвим одбацити*.

15. Априла 1882 г.

Београд.

ПРОФЕСОР БЕОГРАДСКЕ ГИМНАЗИЈЕ

Ср. Ј. Стојковић.

„Усвајам у свему мишљење г. Ср. Ј. Стојковића.

М. Милашевић.“

Главни Просветни Савет усвајајући потпуно мишљење референата одлучио је:

Да се „*Популарна Геометрија*“ од Ст. Марковића не може више прештамповати о државном трошку, за школску потребу.

Референтима г.г. Петру Живковићу и Срети Стојковићу одредио је Просветни Савет по 40 динара у име хонорара.

V

Привремени пословођ прочитао је следећи реферат о *Мочниковој Геометрији*:

„РЕФЕРАТ

на

Мочникову Геометрију

„*Геометрија Др. Франца Мочника*“ за више школе, преведена „по препоруци школске комисије“, штампана је први пут 1857. год. и од тог доба па до данас, она је била једина геометрија, препоручена као школска књига. Она је истина прештампавана 1870., али без икаквих измена и поправака.

Преведена још пре 25 год. а ваља с првог издања пишчевог, јасно је, да се ова геометрија не би могла више употребити у школи оваква каква је. Од оног доба па до данас, математика је у многоме корачила напред. Истина је, да су математичке истине

сбориве; но тај факт ипак није сметао математици, да и даље напредује. Шта више, њен је напредак од тог доба врло велики. Сем усавршавања а и проширења појединих делова њених, изазваних брзим напретком културе у опште, може се рећи, да је највећи део њеног напретка изазвала данашња педагогија. Нове методе, нов начин излагања и доказивања истина с обзиром на школску наставу, препородили су математику можда више него икакву другу науку, јер је баш у њој све до последњег доба, био искључиво укорењен онај Евклидовски начин ређања правила и доказа, који је посве супротан правилима данашње наставе. Природно је, да је поред тога оваква геометрија морала застарити.

Као најбољи доказ овога биће јамачно речи самога писца у предговорима за дванајесто и четрнајесто издање (1874. и 1876. год.) где вели: да је „све делове учебника *погигну* прерадио“, како у *уношењу материјала* из новије геометрије и *преради појединих делова* према развиту науке (у науци о сличности, у стереометрији, тригонометрији и аналитичној), тако и у престави за већу „*краткоћу* и *везу*“, а „нарочито у бољем распореду научног материјала, у *одређенијем појимању* правила и задатака, као и у *основнијем извођењу доказа*“.

Поред оваквог тврђења самог писца, немам потребе да ово сам нарочито износим и доказујем. Мочникова је геометрија постала дакле неупотребљива, па је оваква каква је и *не треба прештампавати*.

Остало би још да се види, да ли би се она могла прерадити.

Из овога што је до сад речено, доста је јасно, да би и прерада Мочникове геометрије била немогућна. Прерађивати је, значило би: из основе мењати, и то не само у општијем обухваћању, већ и у најмањим појединостима. Поред неударног начина излагања, у коме се напред казују непознате истине, па се тек после изводе и доказују, поред крајње непотпуности и после рђавог распореда, ту су појмови нејасни па и погрешни, правила рогобатна, терминологија рђава, а о језику да и не спомињем. Било би много лакше превести, па и написати ново дело, него ли прерађивати дело с оваквим манам.

С тога сам мишљења, да би Мочникову геометрију требало *сасвим одбацити*.

10. Априла 1882.

Београд.

ПРОФЕСОР БЕОГРАДСКЕ ГИМНАЗИЈЕ

СР. Ј. СТОЈКОВИЋ.“

„Усвајам у свему мишљење г. Ср. Ј. Стојковића.

М. МИЛАЙЛОВИЋ“

„И ја усвајам овај реферат г. Стојковића.

ПЕТАР Ј. ЖИВКОВИЋ.

ПРОФЕСОР РЕАКЦЕ.“

Услед тога Главни просветни Савет одлучио је:

Да се Геометрија од Ф. Мочника не прештампава више о државном трошку, а за школску потребу. За реферат одређује се г. Срети Стојковићу 30 динара хонорара.

VI

Св. Вуловић чита свој реферат о „Мајском цвећу“.

„Главном Просветном Савету

Књига „*Мајско цвеће*“, српчадима и српкињцама у венац синео Бранко В. Костантиновић“ — коју ми је Главни пр. Савет на оцену дао — припада оној врсти дечије литературе, која је у последње време у нас тако мах узела, да је мислим, већ и самој деци отужна постала. Данас има већ три дечија српска листа, а поред њих излазе, тако рећи, сваке недеље мање и веће свештице песама, прича, чланчића ит.д. за децу малу и велику. И поред толике литерарне бригае за децу, чини ми се да ипак није никад било толико повике на децу као данас. Ја нисам педагог од заната, али бавећи се разматрањем литерарних појава и размишљајући о њима, држим, да овака дечија литература, кака је у нас данас, не може бити деци од велике користи. У њој је, осим једног маленог дела — у ком нарочито сија име песника нашег Ј. Јовановића — све само превођење, подражавање, парасфрасовање и преживање старог, без труда, без размишљања, без оригиналности, без духа и ако хоћете — без срца, јер у место љубави к деци махом је покретач овој литерарној радњи литерарна мода. Садржина је ове радње махом плитка, и цица-маца, рундов, лија, дрвени коњ што играју најглавније улоге. У XV. веку жалео се Константин Философ, што већ „и малаа отрочета божествене књиге начеше писати,“ т. ј. преписивати — данашњој пак нашој дечијој литератури деца нису само читаоци, већ и писци. Можда је то с једне стране и у неколико и добро, али сама дечија литература тиме много не добија. Добро треба промислити шта ће се детету рећи и причати, а за то није кадро дете. Али тако исто није кадар ни спекулативан писац или издавач. Одиста се давно очекивана дечија литература у нашој литератури у зло доба родила, у доба кад је литература изгубила и последњи идеални покретач и кад се почела кретати поглавито књижевном и књижевничком спекулатијом.

Књига „*Мајско цвеће*“ обичан је издавак ове наше дечије литературе. У њој су све познате теме дечијих забавника. Чини ми се, да су неке биле већ и штампане, ма да приредилац то пегде не спомиње. По сликама, које су чланцима приложене, видим да су многи чланци рађени по немачком, ма да се и то ни-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

где не спомиње. Само „Мајка, приповетка у песми“ каже се од куда је. Та је Андерсенова прича у осталом нешто онајбоље у овој збирци; само би још боље било да је преведена прозом, којом је и у оригиналу писана. — Према свему овомо ја бих био мишљења, да се ова књига не прими и не штампа о државном трошку.

Али и кад би Гл. пр. Савет био другчијег мишљења, о данашњој нашој дечијој литератури; кад би био мишљења, да свако добро дело ове врсте треба примити — ја бих му и опет предложио, да ово дело не прими. Ја сам својим рефератима Гл. пр. Савету више пута напомињао, да се г. министру предложи: *да се више не примају и Гл. пр. Савету не шаљу на оцену књиге, које нису намењене непосредно којој од оних просветних сврха, о којима се министарство просвете брине.* Ако би се рекло, да је ова књига намењена да буде поклон добрим ученицима о испиту, онда је та потреба подмирена (и то много боље него што би овом књигом) књигом Чика — Стевином „Радовац“, која се већ штампа о трошку државном у две свеске, које ће бити доста за ту сврху за неколико година — и да не помињем толике друге књиге, које је Главни Пр. Савет досле већ за исту сврху примио. *Примити ипак сваку добру књигу у оште, наградити је и издати о државном трошку, мислим да није и да не треба да буде задаћа министарства просвете.*

На жалост тако је протумачен један члан закона о Просветном Савету, а то је тумачење задао Главном Просветном Савету доста неправог послат, каси државној много трошка, а самој литератури српској, за коју се то све као чинило, много више штете по корист. За ове три године примио је Гл. пр. Савет по ономе тумачењу, и министарство просвете награђивало и издавало најразличнија дела књижевна: школска и научна, поучна, философска, историјска, педагошка, романе, приповетке, песме, књижевне листове и разне часописе, куповали се рукописи и прекупљивала већ штампана дела — управо држава је потпомагала литературу. Држава се начинила издавач; и како је она најнесебичнији и најдарежљивији издавач, то је све поврело њој. Тако је проматрање поднесених књига и читање реферата о њима заузело највише времена у седницама Гл. пр. Савета. — Овако вештачко помагање литературе данас је, као што рекох, од штете самој литератури; јер се овако не зна ни њена снага, ни њена вредност, ни корист коју чини. Колико би дела остало неиздано, да их није држава богато потпомогла; колико би изданих остало непродано, да их није држава скупо откупила? А колико је и једних и других прочитано, не може се знати, јер су махом распоклањана. Поклањање књига добрим ученицима постало је богат извор за књижевне спекулације. Многи

су педагози у начелу противни томе поклањању. Кад би се за поклањање удесиле нарочите књиге, било би још и којекако. Али како се сад ради, мислим да је боље то поклањање са свим изобичајити. Непродани годишњаци и поједине свеске разних књижевних листова, оштампани фељетони политичких листова итд. — списи удешавани за кога хоћете пре него за ђаке — долазе пред Просветни Савет и ту се примају често из јединога тог резлога да се потпомогне литература, па се после поклањају да труну у сандуцима ђачким, место да труну на полицама књижарским. А да не спомињем време утрошено на примање и прегледање ових дела и новац утрошен на награде референтима, које се — наравно за труд референта — издају и за толика одбијена дела, од којих дакле народној просвети ни најмање користи не долази.

Према свему овоме усуђујем се предложити Гл. пр. Савету, да у напредак прима и оцењује само она књижевна дела, која су школи намењена, као ручне или помоћне књиге ученицима, а сва остала да остави бризи и старању писаца, издавача и књижара. И с тога мислим, да ову књигу треба одбити и онда кад би мишљење другог г. референта и Главног пр. Савета било и другчије од мојега мишљења.

18. Августа 1882. год.

Београд.

Свет. Вуловић.“

За тим је др. В. Бакић прочитао свој реферат о истој књизи:

„Главном Просветном Савету

Према одлуци Главног Просветног Савета прегледао сам рукопис г. Бранка В. Костанџиовића „Мајско цвеће“ и част ми је о том поднети ово извешће:

У рукопису има 25 чланака. Међу њима пет песама а остало су описи, разговори, приче и задаци за вежбање и погађање.

Од песама три су нарочито удешаване за децу („Дете се игра с мачићи“) „Болесна лутка, „Девојче и Ђуца“); али нису ни налик на дечије песме од Змаја Јована Јовановића. Једна песма („Принос“) нема овде никакве цели, а једна („Мајка“ по Андерсоновој причи) сувише је тешка за децу. — И тако од песама не може се ни једна употребити за дечију лектуру; а пошто су песме за децу најинтересније, то би овака књига без њих много изгубила од своје педагогијске вредности.

Описи (лађе, мачке, орла, северног јелена, овце, Русије, деглића, лисице) махом су сувопарни, те их с тога деца не би радо читала; и што се не радо чита, то се и слабо учи. То исто важи и за *животописе* (чика Јове, чика Стеве и Бранка Радичевића). — Од

свију описа само један (превод о мраву) има интереса и да је довољно поуке деци.

У виду *разговора* имају три чланка („Вранче хвалсавче“, „Мој чика пчелар.“ и „Пролеће и Зима“). И они су без икаква интереса за децу.

Од *прича* две („Аиђео“ и „Сироче“) немају никакве цели, јер не дају никакве поуке (ни моралне ни интелектуалне) а само једна („Племенита освета“) има моралне вредности.

На послетку *задачи* за *вежбање* рукама („Где чуда од сенке“) а за *погађање* („Хајд погоди“) дају деци довољно интереса, и с тога би се могли употребити. —

Што се тиче *облика* у саставу појединих чланака, имам да приметим, да у томе нема одређена *плана*. Материјал није природно логички и психолошки распоређен тако да би се читањем истога развијала извесна осећања мисли и тежње код ученика извесног узраста. *Стил* је мешовит: негде је лак тако да би могао поднети за ученике основних школа, а по негде је — у истом чланку — тако тежак да би га једва и ученици нижих гимназија могли разумети. У *језику* има доста погрешака, те књига ни у том погледу не би могла послужити деци за углед. — На послетку, ни слике нису изабране како би ојачавале *интерес* и н олакшавале *разумевање* дотичне садржине; и онде где би биле најпотребније, као код животописа, и нема никаквих слика.

Кад се дакле цело ово дело с *педагошког* гледишта посматра, онда излази то, да у њему има *мало васпитне вредности*; јер моралне поуке даје само један чланак; интелектуална је вредност слаба — нарочито због облика у ком је садржина изложена, *естетичка* је вредност такође слаба — јер су песме и слике слабе и са свим обичне; а хигијенска и *техничка* страна васпитања нису ни заступљене.

Према томе, и кад бих ја у начелу био за то да се ученици основних и средњих школа за одличан успех у знању и владању награђују књигама, ја бих у овом случају био *против оваке награде*. И с тога сам мишљења да се овај рукопис не може откупити за ону цел, којој је намењен.

24. Августа 1882. год.

Београд.

Др. В. Бакић

ред. члана. просветног савета.”

Просветни Савет делећи у свему мишљење референата одлучио је: да се „Мајско цвеће“ Бранка Константиновића не може штампати о државном трошку.

Референтима Св. Вуловићу и др-у В. Бакићу одредио је Главни Просветни Савет по 30 динара у име хонорара.

За тим је потпредседник закључио састанак.

ИЗВЕШТАЈИ ШКОЛСКИХ НАДЗОРНИКА

О ИСПИТИМА У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА

за 1881—82. школску годину

XV

ИЗВЕШТАЈ

г. Васе Филиповића, директора, о основним школама у ужичком округу

„Господину Министру просвете и црквених послова

По наредби вашој од 8. Маја ов. год. ШБр.2729. прегледао сам основне школе у округу ужичком за школску 1881—1882. годину.

На пут сам се кренуо 20. Маја и тог истог дана држао сам испит у Пожези, а вратио сам се на своју дужност 21. Јуна ист. год. и за то време свршио сам испите у 37 школа.

У ових 37 школа нашао сам да је у седам напредак *одличан*, у осамнајест *врло добар*, у девет напредак *добар*, у две напредак *слаб*, а једној школи писам дао оцену, и ако сам испит и у њој држао.

Предмети су у главном сви предавани по распореду од 17. Септембра 1871. год. а било је неколико

наставника, који су у школу унели с успехом и више материјала, но што је распоредом прописано.

У школама, у којима су наставници потпуно спремни, сви су предмети једнаком вољом и једнаком ревношћу рађени и није се давала важност једном предмету више а другом мање. У школама пак у којима су наставници с мањом спремом, осећа се у томе погледу празнина.

Кад сумирам, како су предмети по школама у овоме округу обрађивани, излази, да је од предмета најбољи напредак учињен у српском језику, па онда у географији а најлошији у рачуну, па онда у познавању домовине и света. У овоме предмету — познавању домовине — наставници с мањом спремом још једнако раде неке ситнице и не познају му праву задаћу. Држим да треба још детаљније да се одреди, шта се из овога предмета мора предавати.

Поука о чувању здравља ни је се предавала као за-

себан предмет, него се уз природне науке и тај предмет у кратко предавао.

Чистоћа је готово у свима школама задовољавајућа. Никад наставници нису већу пажњу обраћали на чистоћу но ове школске године и у том погледу можете г. министре бити потпуно задовољни. Што су многи наставници особиту пажњу обраћали на чистоћу, има се приписати томе, што су г. г. изасланици прошлих година, прегледали и бележили у протокол каква је чистоћа, а и што је вашим упутством од 10. Маја ове год. наређено: да се и оцена о чистоћи заједно с оценом о успеху бележи у књигу уписнице. Но и ако су многи наставници најбрижљивије обраћали пажњу на чистоћу, ипак нису били те среће да примерну чистоћу и одрже, а томе су криве понајвише трошне и рђаве зграде.

Школске се зграде налазе већином у врло жалосном стању и нико се не сећа да те старе и непотребне зграде ваља заменути бољима. Ја сам имао част поднети вама одвојен извештај о зградама, из ког ће се извештаја видети, да многе зграде ваља сасвим затворити.

Клаупе су школске врло рђаве.

Обратио сам пажњу у многим школама и на храну ученичку. У неким школама као у Миланци, Придворици и др. ученици се хране само овсеницом. Родитељи им доносе често само брашно, па деца сама месе и пеку хлеб. Тај хлеб је сасвим непечен и управо нездрав. Прегледајући ђачку храну опет сам дошао на ту мисао да ученици из врлетнијих крајева, којима су куће удаљене од школе ваља да се заједнички хране из једног казана као што сам имао част у извештају од 1879. г. предложити. С овим предлогом стоји у свези и то да се у овом врлетном ужићком округу заведу среске школе. Нарочито сам приметно у рачанском срезу да деца од школе до куће имају да иду по 3 добра сахата и кад им родитељи не донесу на време храну морају сами да иду за исту. У путу се нарочито зими намуче, прозебу, и често ни у школу се одмах не враћају, него их укућани задржавају и употребљују на разне домаће послове. Те и још друге незгоде навеле су ме на ту мисао: да ваља у врлетнијим окрузима подићи среске школе, у којима ће се ученици заједнички хранити о среском трошку.

Што се тиче огрева и послуге, још се на неким местима не врши распис г. министров. Стараоц или општина узима за послужитеља кога хоће и кога нађе јевтиније и ту се учитељ не пита. Разуме се да така послуга није као што ваља. Дрва се не набављају према распису на време него се дешавало, као: у Ариљу, Рогачици и Скакавцима, да школа у сред зиме није имала дрва и с тога је била распуштена, док дрва нису набављена.

Са набавком научних средстава иде споро. И ако се у неколико само школа довољна пажња обраћала на набавку учила, ипак у главноме и у већини школа остало је по старом и школе трпе оскудицу у училима. У томе погледу остајем при ранијим мојим назорима, као што се из мога извештаја од 1879. г. види, да министарство ваља да пошаље свакој школи потребна учила и општинама нареди, да та учила исплате. Не учини ли се то школе ће још дуго и дуго трпети оскудицу у училима. Према упутству, ја сам прегледао уписнике протоколе, да се уверим, јесу ли сви ученици, који су прошле године походили млађе разреде, прешли у старије, па сам се уверио да о томе готово није ни у једној школи вођен рачун. Тражио сам о овоме обавештења и од учитеља и од кметова, па ми је одговорено: Да општине нису имале нарочити налог г. министров, да све ученике који су прошле године учили поново упишу и ове године и зато су многи ученици задржани код кућа не довршивши школу. На неким само местима навели су за узрок и то, што су се многи ученици нови пријавили, па да су и стари из млађих разреда тражени, онда не би имали где да стану, јер су зграде школске тескобне.

Сем овога општег прегледа, ја сам у мом пространјем извештају, који у прилогу имам част поднети господину министру, у главноме пробележио све што се упутством од 10. Маја ове године КПБр. 2757. тражи.

Извештај о школским зарадама послао сам пре неки дан господину министру, из кога ће г. министар изволети видети, које школске зграде ваља оправити, а које у интересу дечијег здравља ваља затворити.

Благодарећи г. министру на поверењу, част ми је назвати се г. министра

14. Јуна 1882.

Чачак.

ПОНИЗАН

ВАСА ФИЛИПОВИЋ.

ДИРЕКТОР, ИЗАСЛАНИК ЗА ОКРУГ УЖИЧКИ.»

XVI

ИЗВЕШТАЈ

г. Јанићија Поповића, професора, о основним школама у рудничком округу

»Господине министре,

Прегледао сам основне школе у рудничком округу према вашем упутству од 10. Маја ове г. ПБр. 2757 и о томе вам подносим свој извештај.

Испите сам држао у 16 мушких и једној женској школи и оценио радове 18 учитеља и једне учитељке, У школи заграђској свршио сам испит и нашао слаб успех, али учитељ који је у њој радио пуна три месеца, није хтео пристати да се рад његовог претходника

смастра као његов, те му нисам дао оцену. Школа јарменовачка затворена је пре него сам се ја и крећу на пут и учитељ је оданде отишао. Узрок вам је познат. Стога нисам ни ишао у Јарменовац. Само Гор. Милановац имао је женску школу и мушку са 4 разреда. Међу тим четврти разред могао би се отворити још у Враћевшници, Мијоковцима, Мрчајевцима и Шуцима. У Шуцима већ има два учитеља и ту би ваљало просто превести ученике из III у IV разред а не отпустити их. У Мијоковцима се месеца Августа прошле године било уписало у IV разред 12 ученика, па их учитељ отпустио заједно са још око 30 ново уписаних с тога, вели, што у школи није било места за толики број деце. У Мрчајевцима била су прошле године два наставника а тамо има и две учионице као год и у Шуцима. У мијоковачкој згради школској има једна празна соба која би била довољно велика за учионицу, само би онда ваљало подићи стан за другог учитеља, а тамошња школска општина моћи ће да поднесе трошак око тога, јер је бројем пореских глава здраво јака. У Враћевшници има највише ђака. У тамошњу школу шаљу децу многа села, те би свакако могла подићи још једну зграду за стан учитељима. А у колико сам се могао извести, сви грађани који дају децу у поменуте школе, не би жалили ни труда ни трошка да добију и четврти разред, само враћевшничка школска општина као да нагиње деоби. Кад сам у којој школи држао испит и за које време види се из прилога под I.

У свима школама почело је учити 760 ученика и 62 ученице, на испиту је било 552 ученика и 53 ученице а свршило разреде 610 ученика и 56 ученица. У многе мушке школе ишла су и женска деца. Колико је ученика и ученица свака школа посебице имала, видећете из прилога под II. У овај прилог унео сам још број изостанака и године ђачке, број кажњених ученика и ред у школи. Поред казни ставио сам и ред с тога да би се, упоређујући их, видело како многе казне не уводе ред и не држе дисциплину у школи.

Сви се учитељи жале да им ученици неуредно долазе у школу. Та неуредност зими је обично мања, а чим пролеће настане, одмах се и изостанци удвоје и утроје, па многи ученици и са свим школу оставе. Имена оних ученика (I, II и III разреда) који су по вољи својих родитеља напустили школу у току 188¹/₂ год. подносим у прилогу под III. У њ сам завео и имена оне деце коју су општинске власти поотпуштале без знања учитељева и без довољно оправданих узрока.

У закону устројства основних школа § 6. вели се: деца за школу пописана, као и она коју родитељи добровољно у школу даду, дужна су часове школске

посећивати уредно и без прекидања, докле год не сврше тецај школски.“ Овом параграфу слабо ко одаје пошту, а мора да га мало који и зна, чим данас већина родитеља са села мисли да је задовољен закон, ако им деца само започну учити или се и само запишу па никад и не привире у школу. Па и власти општинске као да не знаду или неће да знаду за тај параграф, јер иначе чим би се могло протумачити оно што многи ученици и не довршивши трећи разред, напуштају школу да се више у њу не врате? Прошле школске године самовољно је напустило школу а ове се није уписало — 141 ученик, сем ученица. Списак њених имена подносим у прилогу под IV. У овај списак нисам унео и имена оних ученика који су почели учити III разред па у току школске године оставили школу, али примећујем да размерно највећи број ученика тога разреда напустио школу.

Мора се признати да нашим учитељима између свију незгода најтеже пада то, што им ученици ретко долазе у школу. Замислите, господине министре, ма каку школу у коју данас дођу једни а сутра други ученици и тако се мењају и комбинирају по више дана, док једном дође ред да се виде на клупама исти, који су виђени једаред. Зар се у такој школи може учитељ да помиче редовно у предавању напред, и зар се ту може да постигне сјајан успех? Боже сачувај! Ту ни уредни ђаци неће научити много, а камо ли они који су као гости долазили у школу. Тако бива у многим школама, а онда није никако чудо што по неки од слабијих учитеља оставља већи број ђака да понавља разреде, него што их редовно преводи из разреда у разред. Така практика уди угледу школином и она је за осуду, али тек горе чине они који с тим превођењем шпекулишу, преводећи неспремне ученике у старије разреде буди за који интерес или задржавајући добре ученике у истом разреду да тим двоје добију, да им задржани ученици помажу у обучавању других ученика и да сами добију од ревизора боље оцене. Који тако раде они многе новоуписане ученике не заводе у књигу уписаницу прве године, него тек идуће и то као нове, и поред имена оних ученика, који понављају, не забележе да понављају. Разуме се по себи да ти учитељи не изводе неуписане ученике пред ревизора, ако им је икако могуће. Добри учитељи овако не раде. Код добрих учитеља и деца су уредија. Они се мање жале на изостанке дечије, а међу тим сви су редовно подносили општинским властима извештаје о ученицима који почешће напуштају школу. Више њих подносило је оваке извештаје и средним властима, него се нису користили ни једни ни други. Све општинске власти вазда узимају у заштиту родитеље оне деце која неће у школу, тиме што им ништа не раде по извештајима учитељским или правдају изостанке ђачке којечим или

најзад и тиме што неуредне ђаке отпуштају из школе без узрока, кад виде да их се учитељ неће да окани. Тако слушао сам, да оне јаве учитељима за неке ученике е су болесни, док су ти ученици сасвим здрави, за друге поднесу уверења да су им родитељи инокосни или пука сиротиња, која није кадра да издржава своју децу ни кад су код куће, то ли у школи, а овамо те исте власти уписале су ту исту децу да као имућна и задружна морају ићи у школу. Да наведем један пример из којег ће се видети како су општинске власти у овоме савесне. Неки Никола Ристовић из Лозња живео је у заједници са своја два брата. Његово једно дете ишло је као ђак у школу бањанску. Ту скоро умре Николи један брат, а дете му услед тога одмах престане ићи у школу. Кад је учитељ за то јавно општинском суду, општински суд пошаље му некакав акт у коме га уверава, да је Николи умро брат и да с тога његово дете не може више ићи у школу. Ваља знати да Никола није сиромашан човек. Могао бих вам навести још и више примера сличних овоме, да не мислим е је и овај довољан, а ово околико забележих овде само за то, да би школска власт изнашла ма какав начин, којим би се деца, уписана у школу, нагнала да буду уредни ђаци и да сврше сва три разреда. Мени се чини да би се ово најлакше постигло кад би се завело заједничко хранење, јер онда не би сиротни ученици имали нужде да налуштају школу, нити богатији да трчарају сваки час кућама својим по храну, те да тамо остају у почетку по неки дан, а кад се одвикну учити, онда и сасвим.

Кад сам већ навео једну сметњу, која највише задржава правилан ток наставе, онда ћу бар и све остале да поређам. Тако :

Књижнице су малене (у прилогу под V види се колико која школа има књига) и врло се лагано, а у неким школама и никако, не понављају. О томе ћете се уверити из извештаја пређашњих ревизора, а и из прилога овом извештају под VI, у коме су побележене све књиге и друга наставна средства приновљена у школској 188¹/₂ години. И оно мало књига што се у књижнице уноси, уноси се понајвише без избора. Тамо ће се наћи више приповедака, романа и које каквих дела, која нису за учитеље, него ли ваљаних упутстава и књига педагошких и других струка, којима би се учитељи помогли при предавању. Књижница шутачке школе у том погледу најгоре стоји. У њој није било прошле школске године ни једне књиге за учитеље осим „практичног предавања из рачуна“ од Ст. Д. Поповића. На против мојсињска школа има све што њезином учитељу треба. Књижнице наших основних школа стајаће траљаво сведотле, док им само министарство не почне набављати књиге за њих, или то не повери

другом ком по окружним варошима (и пр. окружним просветним одборима).

Учила се, ма да гдекоја скупо стају, брже набављају, него књиге, и само их мали број школа нема никако (цветачка и брезанска). Тек и у томе се кубури. На пр. карте балканског полуострва нема израђене, а она је потребна III разреду. Нема нигде збирке минерала и биљака, а то би се могло да спреми нашим школама. Предају се метарске мере, а школе саме мере немају, па ни „таблица метарских мера“, ни какве књиге о њима. Прилажем инвентар учила под VII, у ком је побележено и шта којој школи ваља још набавити према оном, што се сад обично за њих набавља.

Приметно сам да учитељи воде инвентар књига и учила без икакве форме, а понајчешће поину на једном табаку и књиге и учила и друге школске ствари све уједно, помешано, па те инвентаре мењају сваке године. Ваљало би у овоме исправити све погрешке и наредити да учитељи раздвоје инвентаре, па да их не мењају, јер се овако при мењању лако могу да десе злоупотребе.

Скоро у свима сеоским школама деца не добијају у почетку школске године потребне учебнике на време, те се за дуго не може да отпочне прави рад у школи. Ова би се сметња могла лако да отклони. Нека општински судови набаве за времена све потребне књиге и раздаду их деци, па ће се предавања моћи вазда у своје време да почну. Новац за издате књиге нека се не тражи на пред бар од оних, који су сиротнији.

Сиротни ученици не добијају никакве помоћи од општина, те у неким школама нису имали ни најнужнијих потреба. Само у школи мојсињској и прањанској давано им је све. У Мојсињу школским прирезом, о коме ћу мало даље говорити, рукује сам учитељ, те се тако могло да сачува која пара и за сиротињу. У Прањанима постоји школски фонд за потпомагање сиротних ученика. Њега је 1880. год. основало неколико тамошњих грађана и сад му је капитал велики 139 динара. По правилима тога фонда капитал се не сме трошити него само интерес. Школске 188¹/₂ год. помагана су два ученика, а више сиротних није ни било. Сад постоји читаво друштво (36 чланова), које тај фонд помаже месечно са по 20 пара динарских. Фондом рукује нарочити одбор, који се између чланова друштвених бира на годину дана. Контрола је одбору само друштво. — У целом округу купи се уз порезу како где по 80 пара динар. до 1 динар годишње, прирез школски, из којег се обично плаћа служитељ, купују дрва, врше мале оправке на зградама школским и набављају све потребе школске (наставна средства, и друге потребе). Покупљеним прирезом рукују негде кметови, негде школски старатељи. У качерском срезу срески

начелник, а само у Мојсињу учитељ. Кметови рукују прирезом школским у Цветкама, Бресници, Гор. Милановцу, Мрчајевцима, Прањанима и Мијоковцима, а старатељи у Враћевшници, Мајдану, Бањанима и Брезни. Рачуне нико никоме не полаже (ово се само не односи на кметове Горњо-Милановачке), нити их ко тражи. Многи кметови потроше новац, па ником ништа. Други се служе њиме, па да би што већу суму имали, не даду да се ништа набави школама. Ради тога се и књижице не понављају; ради тога нема ни довољно учила; ради тога се неуредно набавља школама и креда и сунђер, и дрва и друге потребе, а неке општине не дају ни послугу редовно и ваљану, јер неће служитељима добро да плате а и не плаћају уредно. — —

Оцене наставничкога рада подносим вам у прилогу под VIII. Тамо сам још напоменуо: шта који наставник није предавао по распореду, које прописане књиге није водио, коме се и шта узело у обзир при предвању оцена и још неке примедбе о спреми појединих наставника, а овде ћу још неку да додам што се односи на тај део.

Може се с правом рећи да је у рудничком округу тек једна трећина од целога броја учитеља потпуно спремна за наставнички посао. Остали наставници врло су разнолики по спреми и вољи. Њом раде поверени им посао. Међу њима има врло добрих и вредних, али им се још хоће, једнима само знања а другима и више знања и боље методе, и они су вољни да пораде на свом самообразовању, но заповши у — тако рећи — пуста места, а будући сиротиња, немају прилике ни средстава да дођу до такога знања које је потребно одличним учитељима. Оваких наставника има највише.

Најмањи је број учитеља који са своје неспремности нису за наставнике. Ове би ваљало преместити у коју другу струку, где је потребна скоро сама писменост, а те они имају.

Четврта је врста учитеља, који су пређе били врло добри и некад добијали одличне оцене, па сад су се забаталили. Они ништа не читају; њих не може да заинтересује ни једна озбиљнија књижица и ниједно упутство што им га министарство пошље. На ове људе само жива реч ако подејствује. За њих би била учитељска предавања права благодет, јер се тамо не би мучили читањем, а и сви остали могу се овим предавањима упутити да доцније боље разумеју што прочитају. Само ваља учитељска предавања удесити тако: да се држе сваке године и на више места; да се на њима не предају једне године многи предмети; да трају дуже него до сад, бар 1½, месец и да на њих морају долазити сви учитељи, који нису свршили учитељску школу или који други виши завод за спрему наставника, а имају оцене испод одличне, и сви учи-

тељи који су свршили учитељску и ма какав виши завод, ако су се показали слаби.

Најпосле има учитеља који разумеју свој посао, али су лењи. За овакве би требало створити какав ближи надзор (у варошима где је више учитеља, мени, а по селима срески), а опет за све био би веома потребан стручни, који би се вршио преко године за време рада у школи. Користи од овакога надзора свакоме су познате.

Разлике међу наставницима по спреми узрок су, што је настава разнолика по обиму и каквоћи; а кад се к овоме и свима напред побројаним сметњама дода још и то: да је у нас још нејака не само педагошка, него и сва школска књижевност, нарочито за све школе више од основних, којим би се учитељи могли да помогну, да деца немају учебника ваљано израђених за неке а за неколико наука и никаквих; да је кратак курс учења у осн. школама и да међу предметима нема некојих, који су нужни за потпуно, заокружено образовање; онда је лако погодити, да из наших основних школа, у опште узев, излазе деца са несигурним знањем, којим не могу да располажу свесно у свако доба према потреби. Стање наших основних школа није се изменило за ову годину дана, и ја ни сам променио своје мишљење о вредности њиној, за то и сад велим као и у лањском извештају: да се у њима много учи и да се доста научи, али све за време, већином од испита до испита, а кад ђак сврши школу и врати се у коло својих нешколованих другова, онда му из главе све знање излази, сем писмености, а често и писати заборави. Ваља узети, на пример, неколико места која имају школе, и упоредити број писмених са бројем неписмених, који су ишли у школу па би се доказала ова жалосна истина. Овако стоји са основном наставом, као што мало пре рекох у опште; међутим наши намлађи учитељи, учитељи који су свршили учитељску школу а вредни су, предајући рационално све предмете, дају својим ученицима тако знање, од којег се може осетити у њиховом животу праве користи и благотворног утицаја.

Прибележио сам неколике неправилности које сам чуо о испитима из гдекојих предмета, па ћу и њих овде да изложим. Тако.

1.) У српском језику: — још се чује механично читање и неразумевање онога што се чита; прича се од речи до речи прочитан чланак, а на питања ни маћи; не зна се речима значење ни за себе ни у реченицима; читанке се не предају у свези са оним што су ученици већ пре тога прочитали; не пази се на интерпункције и акценте, те се акцентуишу сугласници ћа у III разреду; пишу се многе погрешке у диктанду; не одговара се пуним реченицима; не знају се раставити речи на слоге и гласове; не познају глас-

ници и сугласници (неки веле безгласници). Даље, не умеју се разликовати врсте речи. Најтеже разликују прилоге од придева (они кажу: придјевни и нарјечнице), а овамо знају да дефинишу шта су једни а шта други; (дефиниције без познавања речи не вреде, а ако се уче упоредо, добро се ради). У опште не знају: разлике међу чудним именицама по значењу, број именицама збирним и род именицама женског рода, које су мушка имена (мушким лицима). Граматички термини врло су различити.

Ваљало би прерадити читанку за III разред, јер у њој има чланака, написаних погрешним језиком, а и чланака који би се могли заменити бољим и кориснијим.

2.) *Словенски језик* у свима школама лоше се предаје и нигде се течно не чита. Тако се ретко где знају и стара слова на крају српског буквара.

3.) У *Рачуну*: — пишу се лепе цифре; дају се деци задаци апстрактни и не пази на распоред. Тако у мрчајевачкој школи рачуна I разред с бројевима већим од 100 000, на другим местима негде од 1 до 10 а негде до 20. Ученици израђују задатке механички, не мислећи, а често не разумеју ни најобичније задатке, које би нешколована деца могла да израде. У неким разредима предаје се само усмено, а у неким само писмено рачунање. У школама слабијих учитеља не зна се писмено, а у школама старијих опет врло трајаво иде с усменим.

4.) *Историја* се учи механички из учебника. Догађаји се рађају не везујући их за земљишта а личности без описивања. У историјска факта мешају се и приче, које никакве историјске важности немају.

5.) *Познавање домовине и света* предаје се најшареније, а понајчешће непотпуно. Тако: негде се ограниче само на школу и најближу околину; негде на цео округ а без карте; негде знају карту читати; негде се уче само о земљи, месецу, звездама, ваздуху и влази; негде само о годишњим временима и у које се време шта ради и т. д. Овако предавање доказ је да неки учитељи, не знајући шта би предавали из овога предмета, не предају га целе године.

Ако се курс учења у нашим основним школама не повећа, могли би се неки делови из познавања света и домовине спустити у I разред, а из II да се избаци, па замени са земљописом из III разреда. Тако би се бар олакшало III разреду.

6.) *Земљотис* се учи у опште доста механички. Тако, брда и окрузи ређају се без икакве везе с другим брдима и окрузима. Реке и њиве уочице набрајају се често до ситница, и то већином на памет, као да оне нису на земљи. Места се само набрајају, а ради чега, то се не казује. Путови и многа знатна

места не знају се. Немају ни појма о народностима у Србији.

7.) *Познавање природе* у опште мало се предаје. Највише се грађе узима из зоологије, врло мало из ботанике, а из минералогije готово ништа, најобичније само нешто о кухињској соли. Обично се узме по која домаћа животиња, па свака за се описује. У неким школама више се зна о слону, жирафи, ноју и киту, него ли о крави и кози. Негде се рађају класе онако како је наштампано у унутству од 1871. год.

Прописани програм из овога предмета сувише је велики, те није могуће да се сврши за једну годину. Ради тога ваљало би га поново прегледати и скратити, па онда наложити свима учитељима да га тачно извршују. Тако би требало учинити и с програмима из других предмета.

8.) *Поука о чувању здравља* као и да није прописана распоредом, — тако се из ње у многим школама врло мало предаје. Оно што је из тога предмета наштампано у III читанци само се прочита, а из књиге: „Наука о чувању здравља“ ништа се не учи.

Док се не проише детаљни програм, слободно се може сматрати, да се овај предмет и не предаје у многим основним школама.

9.) *Наука хришћанска* предаје се на многим местима по учебницима дечијим механички. Учећи десет заповести, неки преводи и седму заповест од речи до речи, а њу не би ваљало ни да чују деца. „Оче наш“ и „Богородице дево“ често се преводи погрешно. Не осврће се свуда на хришћански морал.

Ваља учинити с катихизисом оно, што је и у гимназијама.

10.) *Световно певање* не предаје се свуда, а где се пева, пева се лепо. На против прквено је певање свуда погрешно и готово на сваком другом месту другачије се пева.

Све погрешке у предавању не чине једни исти учитељи, него једни у једном, други у другом предмету и т. д.

Школске зграде у овом округу већином нису за оно, на што су употребљене. Кад изузмемо: мрчајевачку, мијоковачку, прањанску, обе милановачке, враћевшничку и шутачку (све су то од тврде грађе), све остале или би ваљало преправити и по што год дозивијати им, или заменити другима.

Намешта школски свуда је по старом. Скамије су узане и високе (само у Бољковцима чине изузетак) тако да се где где једва виде главе најмањих ђака. Табле су већином мале и необојене. Свака школа нема по две табле.

Баџи који нођују по школама, спавају на општим крететима, а само у Мијоковцима имају сваки свој.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Добро би било из свију школа избацити опште крете, јер би онда ђачке собе биле чистије.

Храна ђачка врло је мршава; обично лук и проја у посне, а у мрсне дане (и то не увек) још и сир. Мрсна се јела никад не кувају, а пасуљ ретко где и ретко кад. Воде немају добре само у Цветкама.

Не могу да завршим извештај а да не речем неку и о *повереницима*. По селима рудничког округа, као што и сами знате, куће су раштркане, а повереници нису свуда били из околине школине, па с тога сам их на више места морао да чекам. На неким местима чекао сам их преко одређеног времена, што их нисам имао киме да заменим.

4. Јула 1882 год.

у Крушевцу.

ПОИЗНИ,

ЈАНИЋИЈЕ ПОПОВИЋ
ПРОФЕСОР.

XVII

ИЗВЕШТАЈ

г. Миленка Марковића, суплента, о основним школама у округу нишком

„Господину министру просвете и цркв. послова

Према вашем упутству од 10. Маја ов. год. ПБр. 2757. прегледао сам све школе у округу нишком и вароши Нишу. Још пре 15. Јула поднео сам вам први део извешћа, као што сте изводели наредити, а сад мислим, да изложим неке своје мисли и примедбе о настави у основној школи у опште и о неким ситницама, које одмажу напретку школе.

Ја сам пошао у ревизију 1. Јуна и радио сам из дана у дан без одмора и празника целог месеца. На сам Петров-дан пре подне држао сам испит у еврејској школи у Нишу, а 30. Јуна опет у III и IV разреду женске школе. За 30 дана прегледао сам 50 школа, од којих су 9 биле с три разреда, једна са четири, а остале са једним или два разреда. Из овога се јасно види, да сам морао скоро две школе на дан прегледати, сем пута. Кад се узме у рачун, да ће до године у свим школама сеоским бити три разреда, где је сада два, а два, где је сада један, — даље да ће после ове ревизије деца долазити уредније у школу, онда сам слободан напоменути господину министру просвете још сада, да једно лице неће моћи савесно и уредно да прегледа све школе у нишком округу и Нишу за месец дана.

Све своје примедбе, које би имао да учиним на уређење и рад основних школа, свео сам у ово неколико тачака :

а. Требало би тачно регулисати прелажење деце из разреда у разред. Ово се данас врши по вољи и

нахођењу дотичног разредног учитеља. Овим се такве погрешке чине, да има случајева, да учитељ II раз. преведе у III разред све своје ђаче, и ако је добио у II разреду оцену *слаб*. Међутим по правилу једва ако би прешло 50 од 100 у старији разред. То исто бива и са превођењем деце из I р. у II. Од 46 ђака I разр. учитељ преводи у II разр. колико хоће, а може их и све превести у старији разред, и ако је добио оцену *слаб*! Може 15 најбољих превести у старији разред, а оно друго све оставити да понавља први разред. Има случајева да се неколико најбољих ђака остављају да понављају разред, и ови онда уче оне новајлије идуће године, те се тако учитељ може да одмара или другим чим занима. У оваким случајевима учитељи се правдају, као да су деца сама или њихни родитељи хтели да се разред понавља. Колико се тиме греша о децу и своју дужност, нећу да напомињем, али се мора узети у рачун и строго осудити гадна материјална спекулација учитеља, који то практикују на штету деце своје. Да се оваким радом чине штете и неприлике учитељима старијих разреда који децу примају, о томе нема сумње. Требало би ово уредити и то што је год могуће пре, тако, да не зависи једино од воље учитељеве прелазак или непрелазак ђака у старији разред. Да је ревизија стална, онда би ово она могла да изврши при прегледању школа и да сваку неправилност отклони, али овака ревизија то не може. У варошима би могла комисија учитеља у почетку школске године ово да изврши, а по селима би се могло уредити тако, да прелажење и понављање разреда дотични ревизор сам са учитељем реши и у уписну књигу заведе, како после учитељ не би могао да ради како хоће. — У свези са овим требало би и за основне школе одредити, колико се година може и сме разред понављати. Има учитеља, који по три године држе децу у једном разреду, а има и ђака, који након две године учења у једном разреду нису способни за старији разред.

б. Упис ђака у уписну књигу требало би извршити с почетка школске године, и тај упис требало би да овере или повереници у присуству какве власти, или какав одбор школски, или ма ко, нарочито за то одређен, са противпотписом учитељевим. У протоколу требало би оставити празних рубрика, за сваки разред по неку за случај, да ђаци преко године дођу из других школа. Они који оверавају уписни протокол, треба да напишу колико је ђака у ком разреду уписано у почетку школске године. Са овим се такође данас спекулише. Упис деце у протокол врши се сад пред Петров дан или боље рећи, пред долазак ревизоров, и то се деца уписују онако, како је најгорисније за учитеља. Деца су ишла целе године, а нису била у уписну књигу записана. Сад пред испит, кад се зна

коликo је који ђак научио, слабуњавци се не уписују но се отпусте, па се до године запишу као пови ђаци у I разред. Ако је школа са више разреда, то се исто ради, само што се ђак, који је целе године учио III разред, враћа пред испит у II р. и уписује као ђак који понавља разред, — а то се може, јер није заведен у III разред. Остане ли и даље по старом, ревизору није могуће у Јуну месецу да контролише да ли је учитељ правилно или неправилно радио.

в. Требало би да буде ревизије школа и првог течаја (семестра) и да се онај рад у првој половини године процени. Ма какав, макар и нестручни надзор са тачним упутством, у половини школске године т.ј. на свршетку зимњег течаја, био би од неоцењене користи за школе. Већина учитеља не ради редовно ништа с почетка школске године па и целог зимњег течаја. Тек почетком летњег течаја притегну се деца и онда се ради за испит и белешку. Има случајева, где су деца овом презорношћу тако збуњена и сплетена, да се окренути не знају, а то за то, што се целе године само последња два месеца редовно радило у школи и деца су долазила у 7 сати пре подне а излазила у 12. Ово би се могло лако извршити по ва рошима ревизијом на свршетку зимњег течаја, а по селима, могле би власти по упутству да се увере да је бар рађено у школи, и да је настава у редовном току. Ова би ревизија требала да има вредности при оцени на главном испиту. Ја сам вам, господине министре, напомињао школе у II делу свога извешћа, у којима учитељ целе године није савршено ништа радио. Деца се отпадила од школе и она само по имену постоји. Учитељ истина измишља све могуће у своју олакшицу, али овога не би могло бити да је ма какав надзор обављен у половини школске године и да сте ви, господине министре, благовремено о свему томе били извештени.

г. Требало би да ревизор има више времена за оволико школа или мање школа за оволико времена. Није могуће уверити се потпуно о стању једне школе за 3—4 сата и о ономе што је она целе године проживела и урадила — нарочито кад човек дође у непознату околину. Да се ревизор чешће превари, а чешће можда и огреши, о томе нема сумње. Кад би ревизија могла да буде и инструктивна, највећа би корист од ње била и онда би ревизору требало више времена но што га сад има на расположењу. У Саксонској постоје срески инспектори школа и онда се оваке погрешке не могу никако десити, као што су ове, које ја набрајам. Само строг, али праведан и стручан надзор могао би да поправи наше школе, учитеље и немарне општине. — То би било тек онда кад би ревизор имао какве год власти или кад би му бар власт стајала на расположењу, да се тако одма

изврше његове наредбе односно школа. Има општина које целе године нису хтеле да набаве креде и сунђера за школу, и нису хтеле да дотерају дрва школи, да им се деца огреју. Има општина које хоће да затворе школу, јер их, веле, скупо стаје издржавање исте. (Може се казати да их скоро ништа не стаје, колике су потребе једне школе у селу). Има случајева да од 50—60 редовних ђака у сва три разреда, свега њих 10 долазе редовно у школу а они други не долазе и општина ни једног родитеља ђачког није казнила. То су примери, поред многих других, о немарности наших општина према школи. Оваки примера има и о учитељима и они се налазе у другом делу мога извешћа. Кад се подеси слаб и невешт учитељ, са оваком неуредном општином, онда се може замислити каква је то несрећна и жалосна школа! А да је надзорна власт ту у близини, колико би она могла да утиче на општину и учитеља у интересу општег добра.

д. Ручне књиге не би требало давати деци сем читанака и не би их требало писати за децу но за учитеље. Читанке за III и IV раз. требало би друге израдити. Учитељи би требали сами да читају и прибирају материјал, па да га обраде и удесе за своје ученике. Овако сад, има школа у којима се без мало све из књиге учи, па чак и „познавање домовине и света“ има свако дете у другом разреду као ручну књигу. Ово по правилу никако не сме да буде, и требало би забранити строго. Место ових ручних књига, могло би се с правом пре тражити од учитеља, да они пређени материјал заведе са децом у свеске за поједине предмете, и то у најкраћем изводу, са самим појмовима, и те би свеске служиле деци за репетицију. Таквим радом тек, огледала би се спрема, вештина и продуктивност учитељева. Тако би сваки учитељ био принуђен да чита и мисли, а деца би била спасена од сваког механизма, и покренула би се на саморађу. — Дневник рада, који се данас тражи од учитеља, могао би се онда и не тражити, а место њега могле би боље за сигурно оријентирање послужити деловне свеске појединих предмета. Поред њих би требао детајан програм учитељев, и онда би се сваки а најлакше ревизор брзо и лако дао обавестити о стању наставе и рада у једној школи, у свако доба године. У овогодишњој ревизији од 50 учитеља нисам нашао њих 3—4, који су водили дневник рада. И од тих који су водили дневник, један је добио оцену *слаб*, а други једва са олакшавним околностима оцену *добар*. Дневник се рада данас фактички не води у нашим школама, нити се уме да води. Ко је хтео оваким дневником рада да контролише рад учитељев, промашио је целу. Ја сам тражио место дневника програм рада, те сам по њему питао и судио, колико је, како и шта урађено у школи.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Требало би данашњи распоред изменити и тачније одредити, шта се из ког предмета има учити. По данашњем распореду траже се црквене песме а од световних ни спомена нема. Требало би прописати тачно, које се световне песме у ком разреду морају научити певати. Колико је певање у кору корисно, то сви знамо, нарочито у крајевима у којима се не говори правилно и лепо српски, нити се уме лепо српски да пева. Жалосно изгледа школа у којој ученици за три године ни једну српску песму не умеју заједнички да певају. Сем певања, требало би и цртање да уђе у наставни план. Требало би, макар и у најужем оквиру, техничке радове са цртањем спојити и у основну школу завести.

Ово су довде, господине министре, опасности, које се тичу унутрашњег уређења школе. Ја сам наравно само неке споменуо, од којих би се неке могле довести у ред, још у течају ове школске године, те би се тиме много помогло школи и толике грешке и неправилности спречиле, да се не понављају из године у годину код сваког ревизора.

Од спољних прилика, које су на рад школе штетно утицале, могао бих ове да напоменем, као најглавније:

а. *Врло неуредно долажење у школу.* У сиротничким брдским крајевима, из којих мужеви обично иду у дунђерлук и ћерамицилук, деца долазе у школу, само од почетка Децембра до великог поста, па престану. Сад наступа мртва сезона школска, у којој неколико ђака иде редовно у школу, а остали чувају стоку и гледе кућу, јер су им мушке главе из куће отишле да аргатују по питоминама. Чешће и ђаци оставе школу, па оду са родитељима у печалбу. Ово је овако у брдским пределима, али има места, где се остаје од школе тек онако, што се то може. Тако н. пр. у лесковачком срезу није нужно било, али су ипак деца крајње неуредна била, нарочито у оне три школе које су као слабе и рђаве оцењене. Овде је кривица на првом месту до општине и полицијске власти, које су крајње немарне у вршењу своје дужности према школи а на другом месту, до самог учитеља.

б. *Немарност и алкавост општина према својим школама.* Све чекају да им неко други са стране доведе школу у ред и набави јој све потребе. Да су општине наше у опште мање више равнодушне према општем добру и напретку, у то ваљда нико не сумња. Ретко је општина којој је школа преча од свега и која је сматра као добро првога реда. Шта више свуда се жаде, како им је школа као неки терет. По-

лицијске власти ни мало се не брину да утврде правилније погледе и мисли о школи. А оне би то могле, јер непрестано имају непосредног додира са народом. (Али је полицијским властима, чини ми се, скоро свуда више до тога стало, да која општина не остане без извесног политичког листа, или да који систирани број каквих опозиционих новина дође до руке какве „народне жиже,“ — учитеља, — да га он објасни у своме крају интелегентним сељацима, — но да потраже извешћа сваког месеца од општине и учитеља о стању школа у своме подручју). Полицијске власти мисле, да не морају ни мимогред утицати на школу и општину, јер њоме управља непосредно господин министар просвете из Београда. Иначе се не да објаснити како може школа са три разреда, на пушкет од среске канцеларије, никако да не ради целе године, а овамо се рачуна као уредна и редовна школа, — и полиција ништа за то и не хаје...

Повереници општински, који присуствују испиту, боље би било, да се изаберу у почетку школске године те би тако могли да воде рачуна преко целе године о учитељу и школи и онда би могли дати обавештења ревизору. Онда би се више интересирали да сазнају све што у школи бива, а овако их пред испит одреде, па и они не знају ништа у име општине о школи и учитељу да кажу. Требало би изриком напоменути општинама, да се повереници не смеју мешати у давање оцене и да се морају потписати на протокол, да су присутни били при испиту. Иначе често повереници не појимају своју дужност, те праве сметњу и неприлику.

Ја сам у II делу свога извешћа поменуо такве случајеве од веће вредности.

Из свега овога излази на чисто то, господине министре, да су немарност, неспремност, непознавање и невршење савесно своје дужности, главни недужи, са којих сви наши јавни послови, па и школе, рамају. Строга контрола, и јача одговорност радника на јавним пословима са једне, а тако исто и безусловно вршење дужности од стране општина, помогле би и овде да се на боље окрене.

Захваљан на високом поверењу господина министра просвете и црквених послова,

24. Јула 1882.

Наш.

познани

Миленко Марковић
суплеант учит. школе⁹.

ЧЕШКО СВЕУЧИЛИШТЕ

II

(по чланку педагошког листа „ПЕДАГОГИЈУМ“, БРОЈ IV ЗА 1882. ГОД.).

Година 1620. била је кобна, а у својим последицама не може бити жалоснија.

Прашке велике школе бејаху прво у рукама утаквиста, а за тим у рукама протестаната. Кад је католичка и немачка странка одржала победу у боју противу хусита, а за тим и противу протестаната и чешке народне странке; кад је баварски херцег у друштву с језуитима и шпанским драгонерима сваки отпор свуда крваво угушио, онда ко би жешће био гоњен, но прашке в. школе, ово легло хузитизма, протестантизма и народне странке чешке? Ко је могао, тај се иселио, чим је чуо за ону изреку католичког краља и цара немачког Фердинанда: да му је милије видети целу краљевину у пепелу и развалинама, само нек је католичка, нежели да цвета и да је срећна, а да је протестанска! Ко није могао побећи, ко се ослањао на дату реч: да се „бунтовници“ неће казнити, тога су апсили и грозно осуђивали. Тако н. пр. последњи ректор, Јесенски од Јесенице, осуђен је био после битке на Белој Гори, да се за језик обеси, а другим деканима и професорима да се осече најпре десна рука и језик ишчула, а за тим да се посеку. Велико имање школско буде узашћено, на нешто поклоњено језуитима, а нешто од стране краља Фердинанда задржано за држану, а нешто остављено новом универзитету, који сад доби име „Карло-Фердинандеа“. Као званичан језик свуда се у свима школама заведе латински. — Први ректор и декани трију факултета бејаху језуити, а само декан медицинског-факултета беше мирјанин Језуити задржаше старо уређење, они признаваху сва старија наређења односно предавања, начина испитивања, давања академичких чинова и т. д., али они променише дух, садржину свију тих наређења.

Тако жалосно стање, нуки формализам, трајао је до 1763. године. Тада је један професор философског факултета добио први дозволу, да може своја предавања држати на немачком језику. 1784. год. наредио је цар Јосиф II да се у философском и правничком факултету држе сва предавања на не-

мачком језику, а у факултету богословском и лекарском да језик наставни буде и даље латински. Но већ је и сама потреба практичног живота принудила владу, да се пастирско богословље и бабичлук предају на чешком језику 1794 год. пак установи се и катедра „чешког језика и литературе“ на факултету философском.

Тако је трајало до 1848. год. Латински се језик све више и у богословском и у лекарском факултету замењивао немачким језиком. На првом јавном састанку, држаном 11. Марта 1848. у световацлавском купатилу, водену се разговор о универзитету и донесе резолуција: да се тражи равноправност језика чешког и немачког на великим школама.

Већ 1849. године пријави се неколико родољубивих научњака да држе предавања на чешком језику и то: проф. Хануш о моралној философији; др. Чуир о енциклопедији наука; Воцел о историји чешких уметности; проф. Коубек о литератури пољској и чешкој; проф. Челаковски о словенским језицима; др. Фрич и др. Гринвалд на правничком и др. Шиот на лекарском факултету. Али и сада одржа победу германизаторски апсолутизам и клерикална католичка странка и сва та предавања бејаху просто укинута. Бахова система сахрани све и тако траја до 1860. год. Тада изиђе чувена октобарска диплома и парламентарни живот на ново васкрсе. Но опет одма се јави стари клети непријатељ чешке слободе и језика: немачка централистичка странка. Године 1866. поднесе чешка странка у чешком сабору преко свога првака др-а Ригера предлог: да је на прашким вели школама сваком наставнику слободно да предаје на чешком или немачком језику. Како је пак већ надвладала Бајстова система са својом изреком „Словене треба уз дувар притерати“, то и ово решење чешког сабора остаде без икаквог резултата. За време кратке владе Хохенвартове 1871. год. је два, услед заузимања тадањег министра просвете Јиречека, установи се неколико ванредних катедара у философском факултету за предавања на чешком језику. Али још те исте године поврати

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

се понова Вајстова влада, само с другим лично-стима, а истим начелима настаде време кињења, гоњења чешког језика у школама и чешке интелегенције. Тако је трајало све до 1879. год., кад гроф *Тафе* седе на министарску столицу. Он у првом свом распису обележи као цељ свога рада: да се свакој народности испуне све њене оправдане жеље. По томе први је услов за измирење народности, да се сви скупе у законитој скупштини, па на том земљишту може се свакој учинити по вољи, у колико буде умела своје потребе разложити, оправдати и већину за се заробити. Кад се чешки посланици 1879. године решише да уђу отет у „рајхсрат“, они поднесе своје жеље и тужбе у једном нарочитом акту круни и влади на знање, и рекоше, да су то само оне жеље које се дају без икакве промене устава, онако административним путем, остварити. Између ових жеља да ли беше и чешки универзитет!?! — Не! Чешки посланици беху много скрознији! Они су само желели:

1. Да се у будуће дозволи хабилитација доценту на основу писмених научних радова написаних на чешком језику.

2. Да се влада постара за то, да се испити на свима факултетима могу држати и на чешком језику.

3. Да се на правничком и философском факултету започну предавања чешка почетком шк. год. 1881., а на лекарском факултету 1883. год.

Ради остварења ових жеља и народних потреба нека се одмах 1880. год. стави у буџет нужна сума за издржање довољног броја чешких професора.

Као што се види, чешки су посланици тражили, да се чешки универзитет подигне административним путем, а то се могло помоћу владе брзо и постићи. Али тако наређење увек је несигурно за будућност, јер ако се министарство промени и дође на крму Ауерспергова влада, која је према Словенима, а поглавито према чешком народу, непријатељски расположена, онда би могло и чешког универзитета тако исто административним путем нестати, као што је и постао. Осим тога професори чешке народности били би увек потчињени већини немачких професора и изложени свакојаким неприликама.

Против овог предлога диже се цела немачка странка и немачки професори прашког универзитета. Они захтеваше, кад већ не може бити другојачије — да се оснује нов, чисто чешки универзитет, али имање, збирке, штипендије, здања, све то да остане немачком универзитету!

Онако исто безобразно говореше 1880. године немачки професори, као што чинише магистри, њини другови, 1485. године! — Ко је прочитао први чланак о томе, увидео је највећу сличност. Но чешки посланици задобише у царевинском већу већину за се, те приликом претреса буџета за прашке велике школе известилац *Јуричек* поднесе предлог, који и већина прими: да се влада позове да законодавним путем спреми и поднесе потребне предлоге, те да се једном оправдане жеље чешког народа односно питања вел. школа задовоље. Практичан резултат отуда био је веома мален, јер у буџет за 1880. год. стави се позиција: да се 4 редовне и 2 ванредне чешке катедре подигну! —

Кад је скупштина на ново сазвана за 1881. год. и кад међу предлозима од владе поднесеним не беше ни спомена о чешком универзитету, тада *Јуричек* у име 80 посланика поднесе интерпелацију на министра просвете, да покаже шта је учинио и шта намерава учинити: да оствари лањско скупштинско решење. На то је, први пут у име целе владе, барон *Конрад*, министар просвете, одговорио: „Влада признаје, да је учење и предавање свију предмета на чешком језику могуће, јер се литература чешка у тако великом обиму по свима гранама наука развила, а рад појединих чешких професора као и свију наставника тако је чисто научан и свестран, да се може чешки универзитет основати. Чешки народ има пуно право тражити, да се и на највишим школама његов матерни језик заведе.“ —

То је била прва владина значајна изјава. Против тога одмах је немачка страна уложила свој живи протест, и дала свима немачким општинама миг, да подносе решења у противном правцу. Професори немачки осрамотише се као нико, кад рекоше: да се немачка (!!) наука може само на немачком језику предавати, — као да је наука као наука немачка или француска, — а не имовина

свију народа! Влада је сад чинила своје. Она нареди да се код прашког намесника састави комисија од чешких и немачких професора. Разуме се по себи, свуда се показаше две струје, од којих једна — немачка — апсолутно све одрицаше и стојаше на свом „non possumus“ — „не можемо“, „не дамо“ итд. Као и за време краља Вацлава не остаде сада ништа друго, но да круна своју реч рече. Десетог Јануара 1881. изађе царско писмо, којим се наређује да се велика школа у Прагу подели у две велике школе: један чешки и један немачки универзитет; да се старо име и на даље задржи и да се влада постара за све потребе, како би ове велике школе почетком шк. године 1882. почеле радити.

16. Маја 1882. год. поднесе влада скупштини (царевинском већу) законски предлог: да се реше специјална питања која стоје у свези са претварањем прашког универзитета у два и која се тичу имања, збирака, штипендија и слушалаца једног и другог универзитета.

Мислило се да ће посланици немачке народности, видећи како је круна ствар већ решила, пружити руку измирења, да ће се обе народности искрено посаветовати и изградити уређење које би служило и једној и другој страни на част. Али и ту се показа партајска страст јача од племенитости. Немачки посланици не одржаше реч, већ се спремише да и оно на чему су заједнички радили, буде безуспешно. У седници, која је имала да потврди компромис у одбору учињен, наједаред поднесе немачка страна свој нови предлог, као додатак, да се узакони: да сваки ученик чешког универзитета, пре него што ступи у практичан живот, мора нарочити испит из немачког језика полагати. Међу тим се од слушалаца немачког универзитета не тражаше знање чешког језика! Та тако што за Бога од њих се не сме ни тражити!! — Скупштина одбаци тај предлог и прими онај предлог који је одбор израдио.

И ако је после тога и доњи дом усвојио тај предлог, још то није постало закон, јер је требало да пристане и горњи дом! Беше се приближило већ време да се заврше седнице једног и другог дома; и тако би опет жеља чешког народа

остала неиспуњена, да почетком шк. године 1882. чешки универзитет угледа света.

Кад се под јесен 1881. год. и ново искупише оба дома, одбор горњег дома — у ком су већином Немци и одроди Словени! — окореле бирократе — остави на страну решење доњег дома, и не узе га у претрес. Тек кад гроф Тун, бивши министар просвете, опомену председника оштрим — у том дому донде нечувеним — речма на његову дужност, састави се нарочита комисија, већином од Немаца, која изради сасвим други предлог — онакав исти као што се предлагаше 1485. год. — т. ј. да се оснује нови чешки универзитет, а немачком, садањем, универзитету да остане све имање, све збирке, здања, и т. д.

Известилац одборске већине, др. Унгер, председник највећег суда у Аустрији, правник на гласу, понашао се тако, као што не доликује човеку образованом. На име, он је разлагао, како чешки народ стоји на много нижем ступњу образованости, како нема ни својства, ни дара за чисто научни рад; но на послетку нека се оснује чешки универзитет, јер се не да том злу другојачије доскочити, али влада нека изда така наређења, да сваки који би на чешкој великој школи добио диплому, ипак пре но што ступи у практични живот мора нарочитим испитом осведочити да зна добро немачки! —

Мањина је одборска предлагала, да се просто прими законски предлог као што је у доњем дому усвојен.

Деветог Фебруара 1882. год. беше заказана седница, кад ће се у горњем дому овај предлог ставити на дневни ред. Тога дана дошли су били у Беч сви црквени великодостојници, владике и архијереји римски, унијатски и православни (из Буковине и Далмације) и сви чланови царске породице.

Не памти се, да је седница горњег дома била икад тако пуна као тога дана. Дебата је трајала 9. и 10. Фебруара и са 82 против 55 прими се мњење мањине одборске. Додатак Унгера одбаци се само с 1 гласом већине (69 против 68). Чешка аристократија показала се достојна својих предака. Гроф Шенборн и гроф Белкреди, као и ректор пр. уни-

WWW.UNI
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

верзитета проф. Ранда, говорили су најзначајније беседе.

28. Фебруара изиђе од Његовог Величанства цара потврђени закон, који гласи :

„Чл. 1. Почетком шк. год 1882—1883. биће у Прагу два универзитета : један чешки и један немачки, под заједничким именом : „Карло-Фердинандеја“. На немачком универзитету сви се предмети предају искључиво на немачком језику, на чешком универзитету на чешком језику. Латински језик остаје и на даље учебни језик по дојакошњем обиму. Сваки универзитет има своје засебне локале, учионице одељене од друге. Сваки има своју засебну организацију и управу.

Чл. 2. Сваки професор или доцент може припадати само једном универзитету. Ученици могу бити уписани само на једном ; али, ако желе, могу слушати поједине предмете и на другом универзитету, као ванредни слушаоци, ако само бар с половином часова слушају предмете на оном универзитету где су се уписали. Предавања се рачунају сваком ученику онако, као да их је походио на оном универзитету на ком је им трикулисан.

Чл. 3. Имање, које сад припада прашком универзитету „Карло-Фердинандеји“ или појединим факултетима, има се сматрати као заједничко имање једног и другог универзитета или његових факултета. Односно штипендија или појединог благодјељања (бенефиција) којима сада управљају ректор или акад. савет или збор професорски појединих факултета, наређујем да су оба универзитета равноправна, ако није у појединим завештајима или листинама којима су штипендије основане, другојачије изреком наређено. Подробна наређења на који ће се начин та права, која су за један и други факултет заједничка, извршивати, прописаше мој министар просвете по саслушању једног и другог универзитета.

Чл. 4. Научна заведења, збирке досад установљене на Карло-Фердинандском универзитету, остављају се оним катедрама, с којима су сада спојене, али се од тог наређења изузимају ботаничка башта и клиника, у колико нису за лекарски немачки факултет потребне, а које су нужне за оснивање медец. факултета.

Чл. 4. Одношај клиника и анатомског завода према болницама нека се уреди на основу потпуне равноправности оба универзитета.

„Чл. 5. Ова наређења нека се удејствују потпуно у колико се буду факултети чешког универзитета образовали.

Чл. 6. Моме министру просвете препоручујем и наређујем, да овај закон изврши.“

На основу овог закона прво је још у течају 1882. год. попуњен и установљен факултет правнички и богословски ; у 1883. год. ступиће у живот потпуни факултет филозофски. Лекарски факултет има већ толико редовних професора и доцената, да ће се и он моћи образовати и изабрати декана, сениора итд. И тако на крају шк. год. 1882. саставио се академички савет и изабрао првог ректора чешког универзитета проф. историје Томека. Царева потврда следовала је одмах.

Обично се од немачке стране све једнако пребацивало, како у Чеху нема довољне научне радне снаге, за предавање спремне. То је само изговор, јер се зна да су се толики чешки научњаци морали под немачком фирмом јављати, почем иначе не би ни могли добити приступа у велике школе. Тако су Немци проглашавали за немачке научњаке *Рожитанског, Хебру, Шкоду и Ополицера*. Ако се од млађих снага ко прерано и јавио као чешки научњак, он је од јаке чешке партаје на разне начине бивао гоњен и најпосле принуђен, да одустане од своје намере да се јави као доцент, да ради на пољу науке. О томе би писац ових врста могао много приповедати. Многи су од њих не имајући довољно средстава за своје издржање, морали посведневно својом практиком свој свакидашњи хлеб да зарађују, а само ноћу ако су могли који час уграбити да се и научним радовима занимају. За штампање њиних дела и умних производа није се налазио ни један мецен, ни једно друштво, а Немцима стајаху обилата средства и добре награде на расположењу. Али сада се стварају и оснивају катедре, места у храму науке, и за чешке књижевнике, правнике и лекаре, те се и они могу без великих брига одавати научним штудијама. Кад се узме на ум како се чешка литература, без икакве владине помоћи, сама развила до овога ступња, на

коме данас веома угледно место заузима, онда се можемо пуно надати да ће се од сада још већма ширити књижевност чешка и да ће по могућству постати и оригинална. А у колико ће тек већи утицај чешког универзитета бити на културни и политички живот народа! Чешки народ, пробужен из свог дубоког сна, пробужен од малене гомиле родољуба својих, води све једнако од 1848. год. до данас тежак и непрекидан бој за своју народну екзистенцију. За ово — сразмерно — кратко време извојевао је себи толико, да се и сами они који су га будили нису надали толиким резултатима, којима се данас може пред целом Европом понесити. Па ипак нешто због мржње од стране Немаца, а нешто због незнања, културни рад чешког народа врло је мало познат и цењен. Подизањем народног позоришта и чешког универзитета, он је доказао и на пољу лепих вештина и на пољу чисте науке своје право, да буде и формално признат и примљен у ред културних народа. У политичком смислу, оснивање чешког универзитета значи први знатнији успех према „странцима“. И само тај факт, што већ и сами нем. професори и политичари нису смели више говорити о инферморитету (потчињености) чешког народа и што нису могли више порицати права чешког народа, донеће, те ће се и положај чешког народа на боље окренути.

Но и оснивањем чешког универзитета није још све свршено. Прво и прво, и сам универзитет није такав, какав би одговарао жељама и потребама народа; а друго, чешки народ има сада да издржава конкуренцију с осталим културним народима. Сад тек настаје озбиљно доба рада за професоре и ученике; сад тек чекају и једне и друге небројени бојеви на пољу науке; сад тек ваља сву снагу напрегнути, те да се нови једва подигнути

храм науке достојно доврши, да свима донесе оне плодове, које народ од њега и кроз њега тако жељно очекује.

Пре свега ваља поунити све празнине! — Професорски зборови и посланици чешки на собору бечком морају непрекидно наваљивати на владу, да се и за чешке катедре набаве оне збирке, она помоћна средства којима се поносе професори немачких катедара и без којих нема напретка у науци.

Највећа дужност пак настаје за све чланове универзитета, били они професори или ученици, да оно народно благо, које је после толиких напора једном стечено, умеју не само сачувати него још и развити и усавршити. Света је дужност професорима, да се ману сваких јачих личних зађевица, и разних суревњивости међусобних и да непрекидно имају на уму свој идеални позив, како би у срцу млађег нараштаја одгајили пламен љубави према наукама, оданости и пожртвовања за отачаство и народ, те да се ова племенита осећања на ново и у још већој мери, но и досад, рашире у срцу целог нашег народа чешког.

Народ је чешки истина мален народ; али ако хоће да одоле свима опасностима, које од свију страна прете, мора напрегнути сву своју снагу, и сваки појединац треба и мора да ради у колико му душевна и телесна снага стоји на расположењу.

Тврдо смо уверени, да ће професори и ученици вршити своју свету дужност, да ће обновљени универзитет „Карло-Фердинанда“ одгајити и васпитати људе, који ће, не гледајући на личне и себичне интересе, ширити науку и просвету и родољубива осећања по целом народу, и руковођени таким надама поздрављамо нови чешки универзитет речима: Да живи, да цвета, да се шири и да напредује чешко свеучилиште!

Др. Ј. Валента.

ЈЕДНА ГЛАВА ИЗ ШКОЛСКЕ ХИГИЈЕНЕ

(по Багинском)

О ШКОЛСКОЈ СОБИ

А. Величина школске собе. Површина њена

Колико треба да буде школска соба, зависи од више услова, као:

1. Од броја ђака, који ће се у њој учити;
2. Од организације учитељеве и ђачке. (Ту се разуме снага органа за говор и даљина гледања);

3. Од одређених архитектонских услова, у колико се има да постигне циљ целине;

4. Од величине ђака, јер се за сваког ђака мора да одреди простор за седење према величини његовог тела;

5. Од простора, који се налазе међу клупама уздуж или попречно;

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

6. Од простора, који учитељ потребује за се и за наставни материјал ;

7. Од простора, који орман и пећи заузимају.

1. Нужно је одмах да кажемо, да ваља правити разлику међу народним школама и вишим школским заводима. Народна школа мора увек да рачуна на много већи број ђака, нарочито у нижим разредима, него поједини разреди виших школских завода. Обично се готово свуда мисли, па и у нас, да један учитељ, кад има само један разред, може учити осамдесет ђака. Међу тим, као што ће се даље видети, осамдесет ђака веома је голем број, и многи разлози, како педагошки тако и хигијенски, говоре противу тога броја. Као нормални средњи број ђака у једноме разреду, може се рачунати тек шездесет. Ако буде више ђака, наставник губи преглед целине, поједине ђаке није у стању никад довољно да посматра и да на њих обраћа довољно пажње, па тако и настава промаша своју праву цел. Поред тога, код броја осамдесет или више ђака, немогуће је ни мислити на то, да се могу испуњавати они услови, које прописује наука о чувању здравља. У вишим заводима, гимназијама, узима се средњи број педесет а шесет је већ највећи број који се у нужди сме трпети ;

2. Као прво педагошко правило важи ово : сви ђаци, који седе у најпоследњој клупи, кад се узме да могу добро да виде надалеко, треба да су у стању да јасно распознају рукопис, који се на табли напише ; исто тако и учитељ, који има нормалан вид, треба да може свакога свога ђака, па и онога у последњој клупи, тачно од свога стола видети и довољно посматрати. Даље се мора назити на то, да простор учионице не буде толики, да се учитељев говор у њему чује тек онда, кад се учитељ прекомерно напреже, већ да учитељев говор буде разумљив ђацима у последњој клупи и онда кад се учитељ умерено напреже. Тако дакле број ђака ограничава се на првом месту педагошким захтевима, а тако исто и захтевима природне способности човекове организације. Да би се што тачније одредила дужина школске собе, према горе изложеним захтевима, предузета су испитивања над децом и тражено је, у којој даљини могу деца јасно читати рукопис на табли. Резултати свију испи-

тивача нису били потпуно истоветни, али нису били ни тако различни да се није лако могла наћи згодна средина њихова. Нашло се, да средња даљина на којој ђаци могу добро читати рукопис с табле износи око осам и по метара. Према томе као максимум дужине школске собе узета је дужина од девет и по метара, премда су неки испитивачи ишли и преко овога максимума за читав један метар. Осем нормалне даљине гледања код деце, при одређивању дужине школске собе, увек се водило рачуна и о томе, да се учитељев глас може чути без јаког напрезања његовог, и да учитељ може имати потпун преглед над свима ученицима.

3. Кад се већ овако одреди дужина школске собе, онда ширина исте зависи поред осталог и од неких техничких обзира. Тако на прилику техника се мора постарати, да се избегну сва вештачка средства, као н. пр. подупирачи у нижим бојевима. Таква вештачка средства, налазећи се по средини школске собе, отежавају наставнику осматрање целог разреда, а ученицима дају прилике да се за њих заклањају и ток наставе ремете. Узевши у вид ово и још неке околности нашло се, да је за ширину школске собе довољно 6, 905 мет. премда у крајњем случају може се и нешто мало већа ширина допустити. Одређујући овако ширину и дужину школске собе, одредили смо у једно и њен облик и као што се види, она би имала изглед паралелограма. Квадратна форма школске собе, може се дозволити само за мање разредне собе, а то је случај кад није потребна горе одређена дужина. Сад је питање на којој страни тога паралелограма треба прозоре наместити. Физички разлози, као што ћемо то код питања с осветљењу још даље видети, казују нам, да се најбоље види у целој соби школској, кад се прозори наместе на дужиој њеној страни. Учитељево место биће тада до краћег дувара. И доиста само неизбежне околности могле би архитекта принудити, да прозоре намести на краћој страни паралелограма и да тако учитељево место морадне бити на једној од дужих страна. Но баш да учитељево место буде и до каквог краћег дувара, опет ђаци не смеју пред њим седети у врло широком размаку, јер би тада учитељ морао непрестано да окреће главу на лево и на

десно, па да може све ђаке на оку имати. Но осем тога ученици не би могли добијати довољно светлости, ако би њихова седишта заузимала много простора у ширину. Дакле према педагошким и здравственим разлозима при зидању сваке школе мораће се на то пазити, да се увек постигне извесна сразмера међу дужином и ширином школских разреда. Испитивања су и овде показала, да ширина не сме износити испод $\frac{2}{3}$, ни преко $\frac{3}{4}$ дужине школске собе. Према томе дакле стране паралелограма, који представља школску собу, стајале би у сразмери као 3 : 4. (И тако н. пр. ако соба износи 4 хвата у дужину, онда не треба да је шири од 3 хвата).

4. Довде смо само онако у општим цртама показали услове, на које треба да се пази при одређивању површине школске собе. Међу тим кад пређемо на одређивање онога простора, који припада свакоме ђаку посебице у сразмери с његовим узрастом или боље рећи према величини његова

тела, онда тек долазимо на оне мере, којих се ваља тачно придржавати. Овде би згодно било, да кажемо што год о школским клупама, и да покажемо сва она гледишта, која су меродавна била при расправљању овога питања, али како је ово питање лепо расправио др. Ј. Кужељ, то се ми овде у то питање нећемо ни упуштати, осем неких узгредних напомена.

Онај пречник дубљине, који дете заузима, кад седи за скамијом, одређује се :

- а. Ширином стоне даске ;
- б. Хоризонталним растојањем унутрашње ивице стоне даске од предње ивице седишта (дистанција) ;
- в. Ширином седишта ; и
- г. Дубљином наслона за леђа и колики је нагиб назад.

Пречник дужине мери се на оном делу стола који ђак заузима кад се удобно намести да пише. Цела површина коју тада ђак заузима сазнаће се у квадратним мерама множењем дужине са ширином :

ЗА ЈЕДНО ДЕТЕ ТРАЖИ :	ШИРИНА СТО-	ХОРИЗОНТАЛНО РАСТОЈАЊЕ УНУ- ТРАШЊЕ ИВИЦЕ СТОНЕ ДАСКЕ ОД ПРЕД. ИВИЦЕ ДА- СКЕ ЗА СЕДЕЊЕ	ШИРИНА СЕ- ДИШТА	ДУЖИНА ПРОСТО- РА ЗА СЕДЕЊЕ У КЛУПИ И ПРИ СТОЛУ	КВАДРАТНА ПОВРШИНА
	НЕ ДАСКЕ				
<i>Папенсијам по годинама</i>					
5—7 година	0,209	0,131	0,209	0,497—0,523	0,274
7—10 "	0,262	0,183	0,235	0,602	0,409
10—14 "	0,314	0,209	0,288	0,628—0,654	0,530
14 и преко тога	0,314—0,392	0,209—0,235	0,314	0,680—0,706	0,606
<i>Бок</i>	0,314—0,392	0,078—0,105	0,235	0,628	0,393—0,459
<i>Цвци</i>					
6—10 година	0,28—0,38	0,07—0,088	0,18—0,207	0,472—0,508	0,270
10—14 "	—	0,106—0,123	0,224—0,237	0,542—0,565	0,365
14—18 "	—	0,139—0,152	0,259—0,232	0,628	0,447
<i>Данг</i>	0,308—0,403	0,084—0,142	0,190—0,291	0,475—0,571	0,276—0,460
<i>Гиљом</i>	0,36—0,54	0,045	0,27—0,39	0,600	0,414—0,450
<i>Мајер</i>	0,45	—	—	—	—
<i>Фарнер</i>	0,45	0,—0,03	0,24—0,33	0,600	0,414—0,450
<i>Фрај</i>	0,45—0,51	0,015—0,03	0,225—0,255	0,52—0,60	0,358—0,477
<i>Херман</i>	0,392	0,052—0,078	0,248—0,327	0,471—0,628	0,278—0,403
<i>Бухнер</i>	0,471	минус 0,052	0,262—0,301	0,549—0,628	0,374—0,452
<i>Царов</i>	0,471	0	—	—	—
<i>Пруски модел на париској изложби.</i>	0,301—0,327	0,052—0,091	0,210—0,235	—	—
<i>Берлинска школска депутација</i>	0,301—0,327	0,052—0,091	0,222—0,262	—	—
<i>Наредба владе у Келму 24. Јула 1865</i>	0,349—0,392	0,078	0,183—0,235	—	—

ЗА ЈЕДНО ДЕТЕ ТРАЖИ:

	ШИРИНА СТО-	ХОРИЗОНТАЛНО РАСТОЈАЊЕ УЧУ- ТРАШЊЕ ИВИЦЕ СТОНЕ ДАСКЕ ОД ПРЕДЊЕ ИВИЦЕ ДАСКЕ ЗА СЕДЕЊЕ	ШИРИНА СЕ-	ДУЖИНА ПРО-	КВАДРАТНА
	НЕ ДАСКЕ				
	МЕТАРА	МЕТАРА	МЕТАРА	МЕТАРА	КВАДР. МЕТ.
<i>Наредба владе у Бреслави 21. Јану- уара 1856. године</i>	0,342—0,471	0,105—0,157	0,209—0,262	0,628	0,410—0,558
<i>Педагошка секција у Бреслави</i>	0,392	0 мин.	0,262	0,471—0,680	—
<i>Гимназ. краља Вилхелма у Берлину</i>	0,366	0,078—0,157	0,235—0,301	—	0,319—0,560
<i>Бременско друштво за јавно чување здравља</i>	—	0,026 највише	0,235—0,340	0,450—0,600	—
<i>Циришка наредба од 26. Јуна 1861</i>	0,45	0,075	0,300	0,60	0,351—0,495
<i>Баденска наредба од 26. Маја 1868</i>	0,36—0,42	0,03—0,075	0,24—0,27	—	0,378—0,459
<i>Виртембершка наредба од 29. маја 1868. године</i>	0,443—0,486	0,033—0,062	0,229—0,319	0,457—0,687	0,322—595
<i>Варенграи</i>	0,39—0,45	0	0,28	0,50—0,60	0,335—0,438
<i>Наредба саксонског министарства просвете од 3. Априла 1873. год.</i>	ХОРИЗОНТАЛНИ И НАГНУТИ ДЕО				СА ДОДАТКОМ НАСЛОЊАЧЕ = 0,486
<i>6—8 година старости</i>	0,40	0	0,23	0,56	0,352
<i>8—10 година</i>	0,40	0	0,25	0,56	0,364
<i>10—12 "</i>	0,40	0	0,27	0,56	0,375
<i>12—14 "</i>	0,40	0	0,29	0,56	0,386
<i>14—16 "</i>	0,40	0	0,31	0,56	0,397
<i>16—18 "</i>	0,40	0	0,33	0,56	0,432
<i>Кунце-Шилдбах. Величина деце</i>		ЗАЈЕДНО			
<i>1,03—1,12</i>	0,28		0,273—0,293	0,48	0,264—0,273
<i>1,111—1,25</i>	0,31	"	0,313—0,323	0,51	0,317—0,322
<i>1,25—1,42</i>	0,34	"	0,343—0,353	0,54	0,338—0,374
<i>1,42— преко 1,63</i>	0,37	"	0,373—0,393	0,57	0,383—0,434
<i>Нова деротејска варошка реалка (Клајбер)</i>					
СТЕПЕНИ { 1	0,41	0	0,24	0,52	0,338
{ 2	0,41	0	0,24	0,55	0,357
{ 3	0,43	0	0,27	0,58	0,406
{ 4	0,48	0	0,30	0,61	0,478
<i>Бул-Линсмајер</i>					
<i>0,97—1,03.</i>	0,45	мин. 0,08	0,25	0,49	0,304
<i>1,04—1,10.</i>	0,45	0,08	0,28	0,51	0,331
<i>1,11—1,18.</i>	0,45	0,08	0,30	0,54	0,362
<i>1,19—1,15.</i>	0,45	0,08	0,32	0,56	0,386
<i>1,26—1,34</i>	0,45	0,08	0,34	0,60	0,426
<i>1,35—1,40</i>	0,45	0,08	0,36	0,62	0,440
<i>Кајзеров систем у седам величина</i>					
Ограничена величина . . . 1 . . .	ЗАЈЕДНО	0,68		0,50	0,34
Пола ограничена . . . 2 . . .		0,68		0,55	0,374
Ограничена нормална . . . 3 . . .		0,75		0,55	0,412
Нормална . . . 4 . . .		0,75		0,60	0,45
Увећана нормална . . . 5 . . .		0,75		0,68	0,51
Пола увећана . . . 6 . . .		0,85		0,68	0,578
Увећана величина . . . 7 . . .		0,85		0,75	0,6375

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ако из таблице (на стр. 758. и 759.) извадимо средње бројеве и ако претпоставимо клупе са два седишта, онда добијамо ово :

Ако се узме ширина стоне за млађу : за старију децу
даске = 0,35 м. 0,45 м.

Ширина клупе са на-
слоњачом = 0,30 м. 0,40 м.

Онда се добија дубљина клупе = 0,65 м. 0,85 м.

а 8 клупа које стоје једна
за другом заузеће дубљину = 5,20 м. 6,80 м.

Дужина места за јед-
нога ђака мора се узети . = 0,5 м. 0,60 м.

т. ј. ако се претпостави да
стоје 3 клупе једна до друге = 3,0 м. 3,60 м.

По том ако се ове величине узму за број од 48
ђака, онда из тога излази укупна површина патоса
15,60, м. за млађе, 24,48 за старије ђаке тј.
на поједину главу : млађих ђака = 0,325 □ м.
старијих ђака = 0,510 □ м.

5. и 6. Овим величинама морају се додати мере,
које су потребне учитељу за његов сто, а тако исто
простор за таблу, орман, за пролазе између клупа и
око клупа, кроз које ђаци одлазе на своја места
и кроз које учитељ долази до ђака.

За учитељев сто, таблу и онај пролаз између стола
и првих клупа тражи се обично 2,00 м.

За онај пролаз који последњу клупу
од дувара раздваја 0,75 м.
2,75 м.

Ова сума додаје се суми, која је горе нађена
за дубљину свију клупа.

По том излази дубљина собе за
млађу децу 5,20 м. за старију 6,80 м.
више 2,75 м. „ 2,75 м.
7,95 м. „ 9,55 м.

Као што се види, ова се величина доста та-
чно саглашава са оном коју смо напред одредили.

За ширину собе треба додати четири пролаза
који се налазе међу клупама паралелно са дугач-
ким прозорским дуваром; за пролаз, који се на-
лази поред прозора ваља урачунати . 0,35 м.

За оба средња по = 1,71 „

За онај поред дувара = 0,9 „

Свега . 2,65 м.

Ако се ова сума дода напред нађеним броје-
вима, онда се добија :

за млађе ђаке;	за старије ђаке
3,0 м.	3,60
2,65 „	2,65
5,65 м.	6,25

Према свему овоме цела површина собњег па-
тоса износила би :

за млађе ђаке;	за старије ђаке
44,9 □ м.	59,6 □ м.

дакле на једног, 0,998 □ м. 1,324 □ м.

Дакле ове величине, као што је јасно, за више
школе одговориће најпотпуније потреби и хигијен-
ским захтевима. Јер у вишим школама већина раз-
реда не сме да рачуна на голем број ђака, а у
интересу је наставе да голем број и не буде. Код
народних школа са свим опет друкчије стоји ствар.
Ако се код њих хоће да узме број ђака осамдесет,
а да се за основу рачунања узму ови исти услови,
које сад напред изнесмо, онда школска соба већ
добија друкчији изглед. Уз то још да напоменемо,
да у народној школи и нема старијих ђака, по
што у старије ђаке рачунамо оне преко 14 година.
Ево дакле како би било са распоредом клупа код
народне школе.

Ако клупе распоредимо у три реда, онда ће
у сваки ред доћи по 13 клупа, а то би одгова-
рало броју ђака $3 \times 26 = 78$.

13 клупа заузело би дужину 8,45 м.
Простор за учитеља и последњи пролаз 2,75 „
Сума . 11,20 м.

Ширина собе остала би иста.

Таким начином школска соба знатно би прева-
зишла онај максимум дужине, који је у почетку
означен; међу тим то се никако не сме дозволити,
јер би тиме много губила настава, по што на та-
кој даљини не би разумео ни ђак учитеља ни учи-
тељ ђака. Ако би се клупе наместили у четири
реда, а у сваки ред по 10 клупа, онда би требала
ширина собе од 7,35 м. Оволика ширина собе
била би незгодна с једне стране с тога, што се у
грађевинском обзиру не би могла лако направити
без вештачких подупирача, а с друге стране с
тога, што би четврти ред клупа био веома рђаво
осветљен, а то се са здравственог гледишта не сме

никако дозволити. Кад се број шесет усвоји као нормални број ђака у једноме разреду народне школе, онда би сразмере биле оваке:

Три реда по 10 клупа заузела би дужину собе од	6,50 м.
Простор за учитеља и последњи пролаз	2,75 „
Свега	9,25 м.

Оволика дужина, као што се види, још спада у границе нормалности. — Из овога следује, да се народна школа може користити клупама са два седишта, које се сад свуда најтоплије препоручују, само тако, ако број ђака у једноме разреду не прелази шесет. Ако се не би употребиле клупе са два седишта, већ дуже, онда се из педагошких обзира показује потреба, која је сваком јасна, да се иза сваке клупе, или бар иза прве, треће, пете, и т. д. остави пролаз за учитеља. Ови пролази сматрају се за тако потребне, да би ма где пре требало штедети него овде. За сваки овај пролаз потребно је 0,33 м. ширине. Међу тим чим се овај захтев испуни и пролази се оставе, одмах је јасно, да соба мора бити дужа него иначе.

Ако би се школа хтела наместити за 80 ђака, онда ће у једној клупи седети осам ђака у једном реду. Али онда би се иза сваке клупе морао оставити попречни пролаз од 0,33 м., што би за 10 пролаза износило 3,3 м. Но нека пролаз не дође иза сваке клупе, већ нека буде иза прве, треће, пете, седме, девете и десете, то ће онда бити:

Пет пролаза по 0,33 м.	= 1,65 м.
Последњи пролаз и место за учитеља	= 2,75 „
Сума дубљине свију клупа $10 \times 0,65$	= 6,5 „
Дужина	= 10,9 м.

Као што се види, и ова дужина превазилази нешто ону дужину коју смо као максимум одредили. Ова дужина смела би остати само тако, ако би се увек претпоставио врло вичан и добрим здрављем осигуран учитељ.

Према овоме ширина собе морала би бити овака:

- 1) За дужину седишта по $0,68 \times 0,6^* = 4,8$ м.
 - 2) За два уздужна пролаза по $0,92 \times 0,9 = 1,8$ „
- Ширина = 6,6 м.

Оволика ширина могла би се најпосле и одобрити, што се тиче учитељевог прегледа ученика, али што се тиче осветљења, ту би већ било теже. Осем тога овде нису узета у обзир она места која се због пећи губе. Ако се због пећи одбију два места, онда је за 78 ђака потребна површина патоса од $71,94 \square$ м., а то чини на главу по $0,92 \square$ м. Као што се види овај број далеко превазилази онај од $591 \square$ м., који смо напред означили.

Ово што смо о дужини и ширини школске собе казали, захтева хигијена, и као што смо рекли са хигијенског и педагошког гледишта треба овако да буде. Међу тим ево какво је уређење данас, на прилику, у берлинским општинским школама. Тамо су поједини разреди, по основном плану удешени, за шесет ђака и тај се број ретко прекорачава. У њима је дуж средњег дувара здања остављен само један главни пролаз од $0,942$ до $1,046$ м. ширине, а тако исто међу учитељевим столом и првом школском клупом један пролаз од $0,628$ м. Дуж прозорских дувара налази се пролаз од $0,314$ — $0,472$ м. ширине. У појединим разредима још је остављен пролаз кроз средину од $0,549$ — $0,785$, и пролаз иза последње клупе од $0,628$ — $0,941$ м. ширине. Тада ширина собе износи $6,905$ м. а дужина појединих клупа $2,197$ м. Ако је ширина собе мала тако, да за пролазе нема довољно простора, онда се пролаз у средини изоставља, а иза сваког трећег реда ђака оставља се по један мали пролаз за учитеља. Ширина разреда не износи нигде више од $7,846$, а дужина од $9,416$ м.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

* Овде је узето нешто више него код клупа са два седишта, по што тамо оба ђака имају по једну руку слободну.

НЕКОЛИКО ЖИВОТОПИСА ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

ОД

М. ИЛИЈАНА С. УБАВКИЋА

(НАСТАВАК)

VIII

УРОШ I ВЕЛИКИ

1.

После смрти Стевана првовенчаног краља српског дошао је на престо настарији му син, намесник његов Радослав. Но овај владалац рђаво поступао је с народом те се у земљи дигне буна и он побегне у Дубровник. За тим властела избере за владара његовог млађег брата Владислава, другог сина Стевана првовенчаног. Но како и Владислав не беше много бољи од свога брата — то и противу њега устане српска властела и прогнају га, а себи изаберу за краља трећег сина Стевановог, Уроша I, који је био сувладалац Радославу. Одмах по што је се крунисао српском круном на краљевски престо завадио се био с Дубровчанима због Владислава; али те исте године измири се с њима и они се подвезу да неће допустити, да Владислављева краљица шаље из Дубровника, „ни по мору ни по суку, ни по Босни, нити писма нити посланика“ противу њега. Ову је обвезу искао он од Дубровчана с тога, јер је Владислав смерао да поврати изгубљени престо у Србији. Него непријатељство између браће није друго трајало; они су се на скоро измирили и Урош је Владиславу дао на управу Зету, Приморје и Требиње. После овог измирења у српској држави био је мир по за дуго, па се онда опет деси спор с Дубровчанима због трговања. Урош је захтевао да дубровачки трговци полазећи у Србију морају пролазити само на извесним местима где ће нешто платити за дозволу, да могу трговати по Србији. Добивени новац отуда ишао је цару (краљу), те за то се и наплаћивање на еспапе звало царина, а место где се наплаћивало царинарница или кумерак (данашњи ђумрук). Дубровчани, напослетку, пристају да њихни трговци на одређеним местима плаћају царину на своју робу (еспапе): со, гвожђе, свилу, и т. д. и још се обвезу плаћати 1200 перпера годишње¹. То је било 9 године његове владе. Ну овај мир не трајаше више од године дана. Урош се опет жестоко, жешће но икада пре, завадио са Дубровчанима због неких винограда и земаља, које су они приграбили себи, без његова дозволења, — и за то им објави рат. Дубровчани да би лакше одолели Урошевом нападу, позову у помоћ, бо-

санског бана, хумског жупана (који су хтели опростити се врховне власти Урошеве) и бугарског цара. Њему (бугар. цару) обећали су да неће примити у склоности ни Уроша ни његова брата Владислава, ни род њихов или другу властеду: ако му испадне са руком да отме српску краљевину и споји је са Бугарском. — Идуће године (11. г. владе) Дубровчани ударе на Србију са савезницима. У почетку борбе Бугари су добро напредовали, али их је на скоро срећа ратна изневерила, и Урош их са својом војском тако потуче, да су морали пристати на мир. А да би мир још сигурнији и трајашнији био, Урош је тада удао кћер своју за цара бугарског (Мијаила). Дубровчани видевши да су Бугари потучени, и још се опријатељили са Урошем, хтели не хтели пристају на мирчење, — и помире се с Урошем.

Проштивање.

2.

По миру, који су Дубровчани учинили с Урошем, њима су припали само они виногради, које су они засадили у Србији до смрти Стеванове; а остали виногради после тога посађени, припали су Урошу. Даље, по томе миру, Дубровчани су могли живети у свима градовима српским, онако, како су живели за владе Стевана првовенчаног. Дубровачки трговци морали су ићи на одређено место и дати десетак од соли, па тек онда трговати по земљи, а па друге ствари, скупоценије, морали су прво платити царину (ђумрук), па их онда продавати. За тим, Дубровчани су се обвезали примити Уроша у свој град, ако би га кака нужда нагнала да Србију остави и склоништа потражи у њих; даље, да српском грађавину не могу судити Дубровчани без присуства српских судија; да врате Урошу заробљенике, а тако и он њима, и т. д. и т. д. — И трећи савезници, Хумљани, прошли су рђаво: горе него и Дубровчани и Бугари. Урош их је страшно потучао и освојио Хум, па га предао на управу брату Владиславу.

Три године после измирења овога, а 14. године владе Урошеве, у Бугарској буде убијен цар, зет Урошев. Тада је Урош ушао с војском у Бугарску, повратио ред и навалио на бугарску властеду, те су изабрали себи за цара Србина, унука Немањина (Кон-

¹ Око 1000 дук.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

стантина Техова). — Те исте године, Урош је са својим савезником (деспотом епирским) ратовао противу Грка. У почетку им је ишла срећа на руку и они освоје сву западну Македонију; али после дво-годишњег ратовања, савезник Урошев буде потучен, те и Урош мораде повратити отете земље.

На годину две дана доцније, а у 18. години краљевања, Урош је испросио ћер мађарског краља за свога сина Драгутина, којом је приликом обећао уступити му престо још за свога живота.

Остале године краљевања, Урош је већином провео у миру, издавајући поједине наредбе ради правичнијег рађења у земљи. Имао је истина и мало окршаја с Мађарима због Мачве, коју је у друштву с Бугарима хтео освојити, али му није испало за руком: били су побеђени. И с Дубровчанима, на 11 година после оног рата и мира, имао је нешто спора, али тада није дошло до рата, него тек при измаку владе његове. Чак и жена његова била је на страни Дубровчана и обећала им била јављати све, што се у Србији против њих буде радило или намеравало.

Он не сврши своје краљевање на миру, као и остала му браћа. Његов настарији син, Драгутин, ви-

дећи да му отац не уступа престола још за живота, а подстакнут од свога таста (старца) мађарског краља — удари с мађарском војском на свога оца, краља Уроша. Бој између оца и сина био је на Гацком и свршио се поразом Урошевим, после чега се Урош склонио у Хум, где је мало времена живео. И он се пред смрт покалуђерио и сахрањен је у својој задужбини Сопоћанима, близу Расе.

Урош је свега владао 33 године и за то време учинио је доста добра држави српској. За то је и назват: Урош Велики.

Прошгивање.

Општа репетиција.

Поука. Какав је био Урош? По чему је био добар? По чему је био благ? Како је управљао државом? По чему је био паметан? Какав је био за време рата, а какав у време мира? и т. д.

Стеван Урош I Велики, био је добар, благ и паметан владар. Он је не само очувао границе своје државе, него их је још и раширио. Подизао је манастире као и отац му, а тако исто и сиротињу је надгледао; давао милостиње и т. д. и т. д.

БЕЛЕШКЕ О ПРОСВЕТИ И ШКОЛАМА

I

Комисије за израду сталних програма из свију наставних предмета у нижим и вишим гимназијама

На измаку првог течаја прошле године школске разаслати су били (у XXV — ванредној — свесци „Просветног Гласника“ 1881. г. штампани) привремени наставни програми свима нижим и вишим гимназијама, да би поједини наставници по струци својих предмета које предају учинили на њих своје примедбе, ако би каквих имали. Пре кратког времена стигле су скоро са свију дотичних страна поменуте примедбе. За то је г. министар просвете и црквених послова донео овако своје решење:

„Како су скоро са свију страна стигле примедбе на програме наставних предмета нижих и виших гимназија, који су Јануару прошле године штампани и разаслати свима средњим заводима, и како сад има могућности да се приступи изради сталних програма за средњешколску наставу, да би се за тим приступило изради нових учебника и других дела потребних у књижевности за средње школе, то

одлучујем:

A. Да тај посао израде ниже именована лица као

чланови комисија које се имају образовати по групама наука овако:

I за математичке науке:

- | | |
|--|---------------|
| 1. г. <i>Димитрије Нешић</i> , рект. вел. школе, као председник. | } као чланови |
| 2. г. <i>Љубомир Клерик</i> , професор вел. шк. | |
| 3. г. <i>Јевта Борђевић</i> дир. II н. г. београдске | |
| 4. г. <i>Мијаило Мијаиловић</i> , професор I н. г. „ | |
| 5. г. <i>Сретен Стојковић</i> „ „ „ „ „ „ | |

II за природне науке:

- | | |
|--|---------------|
| 6. г. <i>др. Јос. Панчић</i> , проф. вел. школе, као председник. | } као чланови |
| 7. г. <i>Коста Алковић</i> , „ „ „ | |
| 8. г. <i>др. Лаза Докић</i> , „ „ „ | |
| 9. г. <i>Сима Лозанић</i> , „ „ „ | |
| 10. г. <i>Јован Жујовић</i> , султенат „ „ | |
| 11. г. <i>Борислав Б. Тодоровић</i> пр. учит. шк. | |
| 12. г. <i>Светозар Видаковић</i> „ беогр. гим | |
| 13. г. <i>др. Марко Леко</i> „ „ „ | |

III за српски и словенски језик:

- | | |
|---|---------------|
| 14. г. <i>Свет. Вуловић</i> проф. вел. школе, као председник. | } као чланови |
| 15. г. <i>Љубомир Ковачевић</i> , управ. учит. школе | |
| 16. г. <i>Живојин Симић</i> професор „ „ | |
| 17. г. <i>Андра Николић</i> , „ „ гимн. беогр. | |

IV за француски језик:

- | |
|--|
| 18. г. <i>Карло Арен</i> , проф. вел. школе, као председник. |
|--|

19. г. *Настас Петровић*, проф. вел. шк. } као
20. г. *Живко Недељковић*, пр. гимн. београдске } члан.

X за латински језик :

21. г. *Јован Туроман*, проф. вел. школе, као председник.
22. г. *Ђура Козарац*, директор гимназије беогр. } као
23. г. *Мита Живковић*, супленат „ „ „ } члан.

VI за немачки језик :

24. г. *Стеван Д. Поповић*, секр. м. пр, као председник.
— г. *Ђура Козарац*, директор гимн. београдске } као
25. г. *Јован Борђевић*, проф. учитељске школе } чла-
26. г. *Момчило Ивановић*, „ реалке „ „ } нови.

VII за српску историју :

- г. *Љубомир Ковачевић*, упр. уч. шк., као председник.
27. г. *Живојин Симић*, проф. „ „ „ } као
28. г. *Михаило Буровић*, „ „ „ „ „ „ „ } члан.

VIII за општу историју :

29. г. *Свет. Николајевић*, проф. вел. шк., као председник.
30. г. *Милош Зечевић*, „ „ „ „ „ „ „ } као
— г. *Јован Борђевић*, „ „ „ „ „ „ „ } члан.

IX за географију и космографију :

31. г. *Милан Андоновић*, пр. вел. шк., као председник.
— г. *Јован Борђевић*, проф. учитељ. школе } као
32. г. *Драгољуб Јовановић*, „ „ „ „ „ „ „ } чла-
33. г. *Владим. Карић*, „ „ „ „ „ „ „ } нови.

X за науку хришћанску :

34. г. арх. *Нестор*, проф. богословије, као председник.
35. г. *Јевр. Илић*, „ „ „ „ „ „ „ } као
36. г. *Синђел Фирмилијан*, супл. „ „ „ „ „ „ „ } чланови.

XI за цртање слободном руком :

37. г. *Стеван Тодоровић*, проф. реалке, као председник.
38. г. *Ђока Миловановић*, учитељ велике школе } као
39. г. *Вића Малетић*, предавач гимн. београд. } члан

XII за краснорис :

40. г. *Мил. Миловић*, директор реалке, као председник.
41. г. *Јован Стуба*, потпуковник } као
— г. *Вића Малетић*, предавач гимназије беогр. } члан.

Б. да се о овоме извести сва именована лица надлежним путем и да се председницима комисија достави добављени материјал.

ПБр. 8530.

18. Октобра 1882.

у Београду.

Министар просвете и црквених послова,

Ст. Новаковић, „ с. р.

II

Број ученика у књажевачкој гимназијској реалци за 1881. — 2. школску годину

У почетку прошле школске године уписало се у књажевачку гимназијску реалку свега 48 ученика (39 мушкараца и

девојчица), и то: у I р. 37, а у II р. 11. У течају године оставило је школу свега 11 ученика, и то: 8 из I р. и 3 из II разреда. Прешло је из I р. 22, а из II 6. ученика. Остало је да понови I р. 7, а II р. 2 ученика. По успеху било је: 5 одличних, 2 врло добра, 23 добра и 10 слабих ученика.

III

Целокупан преглед о броју ученика у средњим школама за 1881. — 2. школску годину

Пошто смо с горњим подацима (о књажевачкој гимназијској реалци) закључили све што смо имали да саопштите о бројном стању ученика у свима нашим средњим школама за минулу школску годину, то смо сад у стању изнети целокупан бројни преглед о томе, да ли су са заводима који су у почетку године имали највише ученика па постепено силазећи до оних који су имали најмање ученика.

ТЕК. БРОЈ	ИМЕ ЗАВОДА	У Ч Е Н И К А	
		У ПОЧЕТКУ	НА СВРШЕТКУ
1	У Београдској гимназији	620	414
2	» Крагујевачкој	396	349
3	» Вишој женској школи	358	319
4	» I београдској и нижој гимназ.	259	201
5	» II „ „ „ „ „ „ „	214	165
6	» Шабачкој „ „ „ „ „ „ „	178	149
7	» Пожаревачкој „ „ „ „ „ „ „	168	110
8	» Ужичкој реалци „ „ „ „ „ „ „	166	146
9	» Нишкој гимназији „ „ „ „ „ „ „	160	108
10	» Богословији „ „ „ „ „ „ „	147	140
11	» Јагодинској нижој гимназији	139	95
12	» Учитељској школи у Београд.	136	127
13	» Смедеревској нижој гимназ.	133	91
14	» Крушевачкој „ „ „ „ „ „ „	128	97
15	» Параћинској „ „ „ „ „ „ „	119	101
16	» Ваљевској „ „ „ „ „ „ „	113	102
17	» Београдској реалци „ „ „ „ „ „ „	107	96
18	» Чачанској нижој гимназији	101	84
19	» Зајечарској „ „ „ „ „ „ „	101	71
20	» Свилајначкој „ „ „ „ „ „ „	97	74
21	» Пиротској „ „ „ „ „ „ „	96	69
22	» Алексиначкој „ „ „ „ „ „ „	91	58
23	» Лесковачкој „ „ „ „ „ „ „	90	74
24	» Неготинској „ „ „ „ „ „ „	85	77
25	» Велико-градешкој „ „ „ „ „ „ „	73	52
26	» Књажевачкогимназијској р.	48	37
27	» Горњомилановачкој „ „ „ „ „ „ „	41	27
28	» Врањској нижој гимназији	32	21
29	» Лозничкој гимназијској р.	31	23
30	» Нишкој учитељској школи	31	19
	Свега	4458	3496

Као што се из овог прегледа види, свега ученика у свима средњим школама било је 4458 у почетку прошле школске, а на измаку исте године било је 3496. То значи, да су 962 ученика у течају године напустила школу.

IV

Бачка путовања о одмору школском

Под овим насловом, или тачније, под насловом: „Јевропска организација бачких путовања о одмору школском“, изашла је ових дана у Брну (у Моравској) једна брошура на француском, немачком, мађарском и чешком језику, коју ми, због важности саме ствари и многих новина у њој, доносимо у потпуном преводу:

I

„Ко не увиђа да је настава школска у последње време учинила дошта огроман напредак? За то се особито има захвалити очигледноје настави, која се свуда у свету врло брижљиво негује и развија, јер она, уз помоћ валаних научних средстава, олакшава те данас младеж која се учи брже појима, тачније схвата и лакше улази у сам предмет који се предаје и на тај начин достиже се успех који свакога чисто изненађује. Па ипак се човечија тежња не зауставља да у том погледу не дође до чега и бољег и још савршенијег, него се шта више примећује да човечији дух непрестано ради и изналази нове и новије изворе знањима и наукама.

Услед тих факата само нам се намеће питање, да ли не би било могуће, да се очигледна настава, то најзгодније средство за разумевање, знање и образовање, упути неким правцем који би свакоме, ма у ком положају и ма у каквим приликама био, дао могућности: да сам, својим очима, дође до познавања људи и земаља на свету.

До сада су ученици више онако случајно долазили до тога знања, а о систематичном неком раду у том погледу нема ни спомена. Слободно се може рећи, да врло незнатан део ученика има прилике да сам, својим очима, упозна људе и земље у својој близини или на страни, па и то бива само онда кад младић изиђе из школе те улучи прилику да се одмакне од свог завичаја и упозна с оним што је око њега или мало даље од њега. Великом делу омладине која се учи, с врло малим изузетком, остаје то знање украћено.

Колико има људи, који знају за друге земље и за друге људе који су изван њињог завичаја?! Колико ли их нема, који ни свој завичај ни своју отаџбину не познају као што треба, а колико ли их нема који ни крочили нису изван своје постојбине?!

Тима свима људима не остаје ништа друго него да из књиге или из уста учитељевих, помоћу слике и речи, сазнају за туђе земље и народе и све оно што је с те стране вредно да се сазна и научи. Па зар се онда треба чудити, што сви ти људи имају непотпуних, па не само непотпуних но и погрешних представа о свему томе? Јер, нека учитељ у школи ма како живо и тачно, ма како очигледно, описује разноврсне природне појаве, људе, земље, покрајине и вароши и толике установе које је човечији дух пронашао, све то, ако не може да се види својим сопственим очима, не вреди ни издалска онолико колико би вредило кад би се то све у истини, на самом делу, видело и сазнало.

Или, зар може онај који се родио у равници или у земљи мало брдовитој и који ту цео свој век проводи, да задобије јасна појма о оним исполнским планинама што своје главе до небеса дижу и о оним величанственим глечерима што су покривени вечитим снегом и

ледом? Зар може човек који никад мора видео није, да створи себи разговетну представу о величанствености и непрегледности океанској, о оном безброју лађа и галија што по њему плоче или у којем пристаништу гмижу? Па кад се стане говорити о рудницима и оном огромном подземном раду који човечија рука и намет тамо врши, шта може ту да вајди проста реч учитељева или слика у његовој руци?

Какав ли је оно утисак кад човек својим рођеним очима сагледа оне узвишене и огромне природне појаве, оне дивоте и она чудеса, где гледајући у њих, мора и нехотиче да помисли на се како је он, и као најмоћнији створ на земљи, ипак тако сићушан и слабак спрема свега тога; како ли онда и најпоноситија глава и најокрелији безбожник мора да погне свој горди врат, на савладан толиком силом, да уздрктаним уснама прошалута: има Бога! —

Како силно потреса свакога кад угледа она величанствена дела човечијих руку која су нарочито за саобраћај на суви и на води одређена; кад види како су дивно савладане оне грдне препреке за које се некада мишљаше да се никад савладати неће; кад види та дела која се доиста с правом могу назвати чудесима светским, јер су то грађевине којима су укроћене најбешње силе природне, које сада слушају човека и иду само оним путем који им је он показао!

Колико ли поштовања и дивљења морају да изазову оне горостасне зграде што стоје сада на највишем ступњу индустријскога развитка, где најмишљеније конструисане машинерије, овде пиштећи, брекћући и јечећи, тамо без икаква шума, као да их тера нека невидљива сила, извршују на очиглед свакоме такве радове о којима се пређе ни слутило није и где се израђују ствари каке се савршеније већ замислити не могу!

А зар се може и којим речима представити, како је ономе који, живећи у малом местанцету, слободно и без бриге сме да ходи по његовим мирним и скоро пустим улицама, како је, велим, томе кад први пут дође у коју престоницу или праву светску варош, па кад угледа оно море кућа што све као цркве и звонаре велике изгледају, кад сагледа оне величанствене храмове и оне грандиозне палате, оне огромне паркове, оне грдне споменике оне лавиринте од улица с оном њињом виком и галамом која те чисто хоће да загуши, кад својим очима види како се хиљадама њих журе и гурају кроза свет који се таласа овамо онамо, како се на сваком кораку сусреће с хиљадама људи из свију крајева света, — та зар је чудо што се онда још невешти странац, занесен и посрћући од толиког живота који се шири у толикој сили која хоће памет да ти помери, што се странац чисто запрепасти, па занеми од чуда и не уме ни ногом више да крочи?

диста, нема разговора, овде вреди само оно што је човек видео својим сопственим очима, јер само га то може научити како јест у ствари, у истини. —

А с друге стране, зар у срцу човековом нема оне нениказане тежње, оне велике силе која га чисто вуче у туђ и далек свет, да види и позна друге људе, друге народе и земље?

Та ми видимо скоро сваки час, чим гране пролеће и заодене дивним зеленилом природу која се буди из зимњег сна и чим шева стане да пвркуће по ваздуху своју веселу песмицу, како и људи гомилама остављају своје огњиште па се разилазе на све стране света, а нарочито у оне веселе крајеве које је мајка природа у свом лепом расположењу обасула најдичнијим дражима с висовима сунцем обасјаним, с долима пуним хлада с ливадама пуним цвећа, с нољима која се таласају, са шумама пуним разнога мириса и где тишина царствује, те да се око нагледа сваке лепоте божје, срце опоји милинама, а груди надишу свежега зрака.

Али не тера на то човека само тежња за уживањем природних лепота, већ га на то и гони и жеђ за науком. она жудња што вечито подстиче његов дух да све даље и даље продире путем познавања и знања, да корача стазом на којој се, као сјајне последице ове неуморне жудње, виде белеге што тако силно потпомогше културни напредак човечанства, изазивљујући на све стране на земаљском шару преградне преврате и промене. То је онај исти нагон (што никако за застој не зна) што је на сићушном лонцу поред ватрице спазио најогромнију силу данашњег времена и што је њоме открио саобраћајно средство којим се као муња прелеће с једног краја света на други; то је онај исти нагон, што је слабо око човеково умео да наоружа тако вешто, те оно данас може да продре у бескрајне просторије небеске, може и најудаљенија небеска тела да раствара на њихове саставне делове и да догледа тамо миријаде светова које други никако и не виде, те да најпосле, засењено узвишеним величанством васелене и свемогућства створиочева, дође до ове границе где се чиви као да се чује оно громко и оно неумољиво: „Довде је твоје, даље нећеш!“, те онај прв што се у прањини зачео мора да окрене натраг!

Према овоме што рекосмо, зар не би било још како корисно, кад би се модерном наставном плану, којим се с толиким успехом даје омладини која се учи толико огромно и разноврсно знање, додао још један задатак, који истина не би морао бити обавезан, али на сваки начин системски схваћен и изведен, а то су: *путовања о одмору школском*, те да се њима, као тако моћним средством, допринесе што више оној великој цели која се зове „просвета и образовање“? Ова путовања не би ништа сметала одмору који је због штудија заведен, а раширила би у даљим круговима тако важно и тако по-

ребно познавање земаља и људи јер би још из рана олакшала омладини која се учи да то постигне онда кад је најпримљивија за сваковрсне утиске, и сваки би се младић из године у годину у толико више радовао, што се зна да у сваком младићском срцу постоји силна жеља за познавањем туђег света и туђих прилика.

II

На реду је да проучимо како би се ово предузеће могло извести. У том погледу треба имати на уму двоје:

А. трошак који је потребан за ова путовања, и

Б. уређење и управу тих путовања.

A.

Сва тежина целога предузећа је, као што се види на први поглед, у срећном решењу првопоменутог услова.

Оставимо на страну оне ђаке који су таког материјалног стања да свакад могу, кад год хоће, о свом трошку да путују, па се запитајмо шта ћемо да радимо с оним куд и камо већим бројем ученика који на ову цел од своје стране не могу бозна каке суме да жртвују.

Па кад и ову врсту ученика оставимо на страну, остаје нам још знатан број онаких који се — као што се зна — са спротином све једнако боре и који иду у школу подносећи из дана у дан свакојаке муке, које нико не зна до они сами, јер није лако подмити толике физичке потребе своје. Ако смо ради да ова мисао о којој је реч не изгуби клицу своје наде на остварење; ако смо вољни да се цел која нам је пред очима бар колико толико или и сасвим оствари, онда се онај који нема нигде ништа не сме казнити још и тиме што би се искључно од ових путовања, нити ми овде хоћемо да говоримо само о онима који имају новаца да путују куд хоће.

Објаснивши се овако у напред, треба да испитамо у чему се састоји трошак о коме је реч, и у том погледу налазимо:

1. Како да се плаћа подвоз;

2. Како да се плаћа за склониште на штацијама и како да се плаћа потребна храна за време путовања.

1.

Што се подвоза тиче, он износи на сваки начин највећу суму овога трошка. Но кад узмемо на ум, да се највише мора путовати паробродом или железницом и кад знамо да парабродске и железничке управе, под извесним условима, спуштају цене за подвоз кад путују не само читава друштва но и поједини путници, онда и наша нада неће бити на празно, ако се у напред поуздамо да ће поменуте управе одобрити да се плаћа онолико колико може поднети сваки поде средњег стања, а што се тиче оних који су доиста доказано крајње сиромашнога стања, тима да се великодушно дозволи бесплатан подвоз. Ова се нада наша оснива још

и на томе, што друштва, уважавајући ово предузеће које је посвећено искључи воинтересима науке и образовања, на сваки начин имају права очекивати, да ће се за овака путовања пријавити огроман број ученика међу којима ће бити доста таквих који ће бити у стању да плате половину или колико већ буде од онога што се обично за подвоз плаћа, и најпосле да то неће бити гомиле распуштених ђака већ уређена друштва добро дисциплинисаних ученика.

3.

Што се тиче питања где ће и како да квартире и да се хране ови наши млађани путници, ту имамо уза се два моћна заштитника: родитељску љубав и гости-примство.

Ко може да посумња, да би гостопримство, та значајна карактерна црта свакога народа, тек онда добило своју праву вредност, кад би један народ другом у походе доходио, а то би било на овај начин у облику оних који су му најмилији, у облику његове омладине на којој је будућност. Ово би се могло извршити у толико пре што би у овом погледу владала потпуна узајамност, јер би се у целој Јевропи одморни ђачки удесили да падају у једно време, у колико то већ до сада још није тако. Свака мајка, којој би син, на овај начин, отпутовао у другу земљу у туђину, била би, услед љубави према свом рођеном детету, нема сумње вољна и готова да с радошћу дочека на свом дому туђе дете које би јој за дан за два — или ни толико, но само за који сахат — дошло, и матерински би га дочекала и гледала, јер би знала и надала се да ће и њено дете, тамо негде у туђини, тако исто с раширеним рукама дочекао бити.

Осим тога, у сваком селу и у свакој вароши, има доста племенитих људи, који би, с радошћу, сматрали за част што би оваког милог госта, за неколико сати бављења, могли позвати у своју кућу и за своју трезу.

На тај начин трошак око исхране наших младих путника спао би на што мању меру и само би се још имало постарати за издржање за време самог путовања.

И ако би се на показани начин новчани издаци за ђачка путовања svelи на врло умерену суму, још се не може казати да је тиме свршено све и да више никаквих тешкоћа овде нема. Још би било преко потребно да се установе свуда и фондови за путовања, ако ни за шта друго а оно због спромашних ђака, како би им се одатле пружио потребна помоћ за ова путовања.

У том погледу смемо се понадати, да ће она великодушна и добротворна срца, која је Бог имањем обдарио и који могу од онога што имају да одвоје свакад где се ради да се у општем интересу учини што добро и корисно, да ће и овде отворити своју издашну руку и потпомоћи ово предузеће које се смера у опште човечанском интересу, те да омладина, та поносна и срага узданица свакога народа, може провести који ведео час и дан на путу о коме је реч.

Да ће и сами ђаци, колико до њих стоји и начиним којим се приличи, од своје стране такође допринети да се оваки фондови заведу и што више умноже, не треба ваздан ни да говорим.

Б.

Далеко би нас одвело, кад бисмо се хтели упу-

штати у појединости како да се уреде ова путовања што се предлажу. Ово би се морало оставити за прилику кад би се о томе нарочито говор повео.

За то ћемо овде навести само неке значајније моменте.

1. Куда би се имало путовати и зашто, не може се у опште одредити, него би се то имало удесити сасвим према узрасту ђачком и њиховом телесном и духовном развиту. И тако дакле у главном морала би се удесити постојбина путовања, тако да ученици из млађих разреда походе испрва ближе а после удаљеније крајеве своје постојбине, а ученици старијих разреда требало би да путују у туђе и даље земље.

При том, време колико би се имало путовати, морало би се унапред одредити, строго се при том обзирати на удаљења која се имају прећи, на одмарање које је потребно на таком путу, као и с обзиром на то да овим путовањима није циљ да се онако наситно изучавају ствари на лицу места, већ да се походи и види само оно што је доиста вредно да се види и сазна. При том не треба губити из вида ни то да ова путовања не треба да однесу све време одређено за одмор, јер има деце која желе да од тога проведу што и код своје куће, у кругу својих родитеља, пријатеља и познаника.

2. Што се тиче самог уређења ових путовања и које би мере при том требало предузети, мислим да би се на првом месту имала завести месна, покрајинска државна и међународна друштва. Месне дружине нарочито би се имале да старају да дочекују путнике који им долазе, да им нађу склоништа и да међу становништвом нађу добрих поузданих вођа који би показивали све што има да се види у месту, у његовој околини или мало даље одатле. У опште те би дружине имале да развију свој рад у интересу васколиког предузећа.

Не треба сумњати да се у свакој вароши неће наћи стотинама дечијих и школских пријатеља, који би се радо придружили таким дружинама и вршили свесрдно дужности које би им се у том погледу одредиле. Особито од гимнастичарских дружина можемо се надати да неће отказати своје снажно суделовање у свом послу.

3. Склон појединих путничких дружина не би смео бити бројно ни сувише велики ни сувише мали, (ово последње из обзира да се може путовати што јевтиније паробродом или железницом) и имао би се попуњити на првом месту из завода који су један другом поближе, на онима који се пријаве за путовање да се одреди једно зборно место, одакле би се у одређено време имали кренути на пут куда се намерава.

4. Сви ученици који би овако за време одмора школског путовали, имали би за време целог путовања стојати под надзором старешина који се за пут одреде и њиховим наредбама имали би се они безусловно покоравати.

5. Да би се путничка друштва што лакше могла кретати и да због многог пртљага не би било којекакве сметње и задоцњавања, требало би удесити, да нико не носи са собом оно што му није од преке потребе и то увек да носи са собом и сам о свему бригу да води. И тако сваки осим одела које носи на себи требало би да понесе један шал — плед — и (по војнички) један телешак с потребном преобуком и другим стварчицама које су на путу преко потребне.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Не би с горег било да се оваки путници на један начин, према крају из кога су одену, али на сваки начин са свим просто и лако.

6. Што се тиче врло важнога питања, ко ће руководити овака путничка друштва ђачка, ми мислимо да се та управа не сме предати у чије друге руке већ оних који по свом положају могу да оправдају оно поверење које се овде тражи, тј. да ће деца бити под њиховим савесним и брижљивим надзором, и који уз то имају довољно власти да за време целог путовања одржавају потребну дисциплину и од којих се најпосле с разлогом очекивати може, да ће умети и хтети оно на што се на путу најће ученицима објаснити, те да ово путовање не буде путовање онако на сумце, само зарад забаве и задовољења радозналости, него да потпунице одговаре својој главној задањи да се у школи прибављено знање што већма прошири и утврди.

Све ово што тражимо од оних који би руководили оваке путничке дружине, имају само наставници.

„Шта, зар да се и ставницима одузме и оно време које им закон дозвољава да смеју употребити како хоће? Зар је мало било 10 месеци непрекиднога и тешкога рада у школи? Зар онда кад се треба опоравити од толиког напрезања и кад треба прикупљати снаге за даљи рад који те очекује одмах после 2 месеца, зар онда товарити на наставнике још неки нови и нимало лаки терет?“

Молимо; — пре свега не треба сметати с ума, да за извршење ове задаће нису потребни сви наставници, већ врло незнатан део од њиховог броја. За тим се сме ваљда претпоставити да ће међу толиким наставницима који с толиком преданошћу и с толиким пожртвовањем отправљају своју дужност не жалећи ни мало свога труда да што боље упознаду своје ученике с неисприном ризицом човекова знања, да ће се међу толиким наставницима наћи сваке године довољан број оних који ће узети на се старање о руковећењу ових путничких дружина. При том се по себи разуме да се од њих у овом погледу не смеју пискивати никакве новчане жртве, већ да се за све и свакога који путује плаћа сав трошак из општега фонда.

Ја сам близу краја. Желим да омладина која се

учи прихвати и развије овај предлог с оном радошћу с каквом јој се износи! Своју идеју препоручујем свима наставницима и њиховој љубави према послу, за тим свима школским управама и моћној потпори од стране родитеља, заштитника и пријатеља ђачких, еда би се још који леп цветак уплео у венац ђачкога живота, када сав свет и онако изгледа у најружичастијој боји и када борба за живот још није помрачила оно млађано идеално посматрање света. Желим да и наша „шеста велика сила“ не одрече своју моћну потпору овој идеји, као што је не отказује ни толиким другим лепим и племенитим предузећима.

Слошким уједињењем свију чинилаца дала би се и овде постићи читава чудеса.

Па ако се учини све што треба, доживећемо да ће и стари и млади, свуда по свету, жељно очекивати онај дан када се разлеже узвик:

„Ђаци долазе.“

Писац ове брошуре зове се *Ед. Воднаржик* и он ју је разаслао свима владама јевропским на увиђај и оцену

И ако смо овај састав донели у целој његовој потпуности, ми знамо да многе ствари које су у њему изложене нису за први мах остварљиве у нашим приликама. Али поред свега тога, идеја о ђачким путовањима за службује највећу пажњу свију наших наставника и просветних трудбеница, и с мањим или већим изменама дала би се, нема сумње, применити и на наше скромније прилике. Ако и за кога, за нашу омладину што се учи по школама доиста се сме рећи да врло мало познаје своју отаџбину, јер готово нико никуд не путује да својим очима види оно о чему учи у школи из земљониса и природних наука. У том погледу имало би се да уради врло много, како и наши ђаци не би били туђинци у својој земљи. До наставника свију средњих школа и до свију пријатеља школе и науке стоји да се ова идеја изведе што практичније и што корисније. За то ћемо радо уступити места у овом листу сваком предлогу који би нам се доставио за што целисходније уређење ђачких путовања о одмору школском.

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

Пок. *Василија Т. Манојловића*, која је живела и умрла у Београду, наредила је својим тестаментом да се, поред осталих легата, изда од њених примања, кад се наплате, и фонду школском *педесет* дуката ц.

Г. Марко Стојановић, адвокат, који је одређен био

да наплати примања покојнице, 6. Октобра ове године предао је министарству просвете и црквених послова педесет дуката на поменућу целу.

Нека је свегао и вечан спомен покојној Василији за ово доброчинство!

ШТАМПАРСКА ИСПРАВКА

У чланку „Неколико животописа из српске историје,“ а у предавању IV и V, у 17. свесци „Просветног Гласника“, поткрале су се ове погрешке:

На стр. 645. у 6. врету озго стоји: „на северу од нас,“ а треба: „на југу од нас“.

на стр. 646. у 11. врету озго после речи „неколико“ треба: „година.“

„ „ 646 треба испред питања ставити: „Поука.“
„ „ 647. под 1) стоји: „1162—1368,“ а треба: „1162—1168.“